

SAVONIA

Tekniikka

Palopäällystön koulutus

OPINNÄYTETYÖ

VIRANOMAISYHTEISTYÖ PALOTARKASTUKSESSA
”ONGELMA-ASUMISEEN” LIITTYVÄ VIRANOMAISTYÖ
JYVÄSKYLÄN KAUPUNGISSA

Veli-Matti Huuhka

26.2.2014
ISMO KARCKÄINEN

Veli-Matti HuuhkaSAVONIA – AMMATTIKORKEAKOULU - TEKNIikka, KUOPIO		
Koulutusohjelma Palopäällystön koulutusohjelma		
Tekijä Veli-Matti Huuhka		
Työn nimi Viranomaisyhteistyö palotarkastuksessa "Ongelma-asumiseen" liittyvä viranomaistyö Jyväskylän kaupungissa		
Työn laji	Päiväys	Sivumäärä
Opinnäytetyö	21.2.2014	39
Työn valvoja Vanhempi opettaja Ismo Kärkkäinen		
Yritykset		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli perehtyä viranomaisyhteistyön monimutkaisuuteen "ongelma-asumiseen" liittyvissä tapauksissa sekä viranomaisten toimintatapoihin Jyväskylän kaupungissa. "Ongelma-asumisella" tarkoitettiin sellaisia elinympäristöjä, joissa esimerkiksi esiintyy siinä määrin palokuormaa, lemmikkieläimiä tai likaisuutta, että ongelmaan täytyy puuttua viranomaistoiminnan avulla. Tämän tyyppisissä tapauksissa korostuvat muiden viranomaisten päätökset verrattuna pelastusviranomaiseen, joka toimii käytännössä usein asiantuntijana.</p> <p>Opinnäytetyön pohjaksi laadittiin kysely, joka on lähetetty jokaiselle pelastustoimialueelle. Kyselyn tarkoituksena oli selvittää tämän tyyppisten tapausten laajuutta sekä niitä toimijoita ja viranomaisia, joiden kanssa pelastusviranomainen tekee yhteistyötä. Kyselyn pohjalta laadittiin kaksi esimerkkitapusta, joiden perusteella on haastateltu Jyväskylän kaupungin sosiaali- ja ympäristöterveysviranomaisia sekä aikuispsykiatrian osastonhoitajaa. Haastattelujen avulla selvitettiin yhteistyökumppaneiden menettely- ja toimintatapoja. Opinnäytetyön teoriaviitekehys muodostui asiakasta suojaavasta ja eri viranomaiskumppaneiden lainsäädännöstä.</p> <p>Johtopäätöksenä voitiin todeta, että "ongelma-asumiseen" liittyvissä tapauksissa viranomaiset vaativat samantyyppisiä asioita oman lainsäädäntönsä perusteella, ja siten heidän lopulliset tavoitteensa ovat samat. Esimerkkitapausten avulla saatiin selville viranomaistoiminta kytkökset, jotka esitettiin kaavioin. Yksi merkittävä pulma on "ongelma-asumiseen" liittyvien tapausten esille saaminen ja tiedon siirtyminen viranomaiselta tai toimijalta toiselle siten, että salassapitosäädöksiä ei rikota. Toinen selvä ongelma on se, että ei ole vielä laadittu valtakunnallisia kriteereitä siihen, kuinka ja missä tapauksessa normaali asuminen muuttuu "ongelma-asumiseksi".</p>		
Avainsanat palotarkastus, viranomaisyhteistyö, palokuorma, hamstraus,		
Luottamuksellisuus Julkinen		

SAVONIA UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES		
SCHOOL OF ENGINEERING, KUOPIO		
Degree Programme Fire Officer (Engineer)		
Author Veli-Matti Huuhka		
Title of Project Fire Inspections and Cooperation between Authorities in the City of Jyväskylä in Case of Problematic Residents		
Type of Project Final Project	Date 20th February, 2014	Pages 39
Academic Supervisor Mr. Ismo Kärkkäinen, Senior Instructor		
<p>Abstract</p> <p>The purpose of this final project was to gain understanding in the complexity of cooperation between different authorities when conducting fire inspections at premises with problematic residents in the City of Jyväskylä. For example, cases such as compulsive hoarding can be very problematic in many ways and quite a large group of authorities is needed to solve the problems. This final project will clarify how the authorities can help such customers.</p> <p>The theoretical framework of the final project was based on the legislation concerning the rights of the customers and the main legislation concerning the authorities involved. The data was collected with a survey sent to all the 22 rescue service regions of which fifteen answered the survey. The purpose of the survey was to find out the number of fire inspections described above. The answers revealed which authorities and partners are needed and in these cases. The final project introduces two example cases created on the basis of the results of the survey.</p> <p>Based on the example cases the social welfare authority, the health inspector and the head nurse of the psychiatric section working for the City of Jyväskylä were interviewed. Their answers revealed what kind of options is given the authorities by legislation and in which way those options are used in the City of Jyväskylä.</p> <p>In cases like compulsive hoarding all the authorities involved demand similar kind of measures to be taken based on the legislation concerning them and, hence, they have the same goal to improve the life of the customer or the environment they live in. The main problems are to discover these types of cases, and also in which way the information will go from one authority to another without compromising the confidentiality of the customers. Another problem is to determine the criterions when living becomes unacceptable and the authorities have to intervene.</p>		
Keywords fire inspection, cooperation between authorities, fire load, compulsive hoarding		
Confidentiality public		

SISÄLTÖ	
1 JOHDANTO	5
2 TAUSTATUTKIMUS PELASTUSLAITOKSET	7
2.1 Tutkimuksen tavoitteet	7
2.2 Tulokset eli yhteenveto	8
3 ASIAKKAAN JA VIRANOMAISTEN LAINSÄÄDÄNTÖ	12
3.1 Asiakkaanoikeudet	12
3.2 Viranomaisten yleiset oikeudet ja velvollisuudet	13
3.3 Pelastusviranomainen	16
3.4 Ympäristöterveydensuojeluviranomainen	18
3.5 Sosiaaliviranomainen	20
3.6 Terveystieteiden tutkimuskeskusviranomainen	24
3.7 Rakennusvalvontaviranomainen	26
3.8 Poliisi	27
4 ESIMERKKITAPAUSTEN VIRANOMAISHAASTATTELUT	28
4.1 Esimerkkitapaus 1.	29
4.2 Esimerkkitapaus 2.	33
4.3 Viranomaisten vaikutusmahdollisuudet miellekarttina	34
5 POHDINTA	36
5.1 Tulevaisuus?	38
5.2 Oma oppiminen	39
LÄHTEET	41

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, kuinka muut viranomaiset ja toimijat ”ongelma-asumiseen” liittyvissä asioissa toimivat oman lainsäädäntönsä ja palvelujensa nojalla. ”Ongelma-asumisella” tarkoitan sellaisia asuinympäristöjä, joissa esimerkiksi asuu vanhus tai mahdollisesti jollakin tapaa mielenterveysongelmainen ja joka on kerännyt asunnon täyteen tavaraa tukkien poistumisreitit. Pelastusviranomaisen tehtävä on näissä tapauksissa kohtuullisen yksinkertainen. Karkeasti ottaen alueen pelastusviranomaisen tekee kohteeseen palotarkastuksen ja arvioi palokuorman määrää ja siitä aiheutuvia riskejä tai ottaa kantaa poistumisturvallisuutta vaarantaviin tekijöihin. Tämän perusteella pelastusviranomaisen antaa korjausmääräyksen ja määrääjän sen toteuttamiseen, ellei määräystä voi toteuttaa heti.

Muiden viranomaisten ja toimijoiden rooli tällaisissa tapauksissa korostuu, koska pelastusviranomaisen ei voi puuttua muuhun kuin asiakkaan asuinympäristöön. Viranomaiset kuten sosiaali- ja ympäristöterveysviranomaisen sekä psykiatrianpuoli voi tarjota kohteessa asuvalle henkilölle psyykkistä ja fyysistä apua, joiden avulla heidän elämä saadaan parhaassa tapauksessa järjestykseen ja siten ongelmat ratkaistua.

”Ongelma-asuminen” käsitteenä on äärimmäisen hankala termi määrittää. Siihen kuuluu ehdottomasti hamstraus sekä mielenterveys- ja päihdeongelmat. Kyse ei ole pelkästään vanhoista ihmisistä, asia voi koskettaa myös syrjäytyneitä nuoria, jotka eivät halua huolehtia tai pysty huolehtimaan itsestään. Lisäksi nykypäivän yhtenä ongelmana tuntuu olevan myös uusavuttomuus, joka estää normaalin elämän elämisen, sillä perustaidot kuten laskujen maksaminen ja asunnon siistinä pitäminen eivät onnistu ilman ulkopuolista apua. ”Ongelma-asumiseen” liittyy myös lastensuojelulliset asiat, kuten mahdollisesti vanhempien päihdeongelmat ja heidän kykynsä huolehtia lapsen turvallisuudesta ja asuinympäristön soveltuvuudesta.

Opinnäytetyössäni pyrin kuvaamaan tämän tyyppisten asioiden viranomaisyhteistyön monimutkaisuutta ja yhtenevyyttä. Jokaisella viranomaisella on kuitenkin tällaisissa tapauksissa tavoitteena pyrkiä selvittämään asiakkaan tilanne ja antamaan hänelle tar-

vittavaa apua. Kaikilla viranomaisilla on takanaan oma lainsäädäntönsä, jonka turvin toimitaan asiakkaan parhaaksi. Monesti viranomaisten välinen yhteistyö luo paremmat mahdollisuudet auttaa asiakasta ongelmissa, koska tavoitteet näillä viranomaisilla ja toimijoilla on pääsääntöisesti samat. Tämä varsinkin toteutuu ”ongelma-asumiseen” liittyvissä tapauksissa, joista luon kaksi esimerkkitapausta havainnollistamaan tätä kokonaisuutta.

Esimerkkitapausten pohjaksi teen kyselytutkimuksen pelastuslaitoksille. Tämän avulla selvitan keskeisemmät viranomaisyhteistyökumppanit ja toimijat, joita tarvitaan ”ongelma-asumiseen” liittyvien tapausten hoitamisessa. Kyselytutkimuksesta saan myös lisätietoa ongelmien laajuudesta ja mielipiteitä tämän tyyppisten tapausten hoitamisen vaikuttavuudesta. Esimerkkitapausten avulla haastattelen Jyväskylän kaupungin palveluksessa olevaa sosiaali- ja ympäristöterveysviranomaista sekä aikuispsykiatrian puolella työskentelevää osastonhoitajaa. Haastattelujen tavoitteena on sekä selvittää heidän toimintamallinsa esimerkkitapauksissa että havainnollistaa viranomaisyhteistyön monimutkaisuutta.

2 TAUSTATUTKIMUS PELASTUSLAITOKSET

Laadin kyselytutkimuksen pelastuslaitoksille liittyen ”ongelma-asumiseen”. Lähetin kysymyssarjan 22:lle pelastustoimen alueelle ja sain syksyn 2013 alkuun mennessä vastauksen 15:ltä pelastustoimen alueelta. Kyselytutkimus osoitettiin pelastustoimi-alueen johtavalle palotarkastajalle tai riskienhallintapäällikölle, jonka tehtävä oli vastata siihen tai lähettää se eteenpäin alueen sisällä sellaiselle henkilölle, jonka vastuu-alueena tällaiset tapaukset ovat.

2.1 Tutkimuksen tavoitteet

Taustoitustutkimuksen tavoitteena ja tutkimusongelmana on selvittää ”ongelma-asumisen” laajuus Suomessa ja sitä kautta perustella tämän opinnäytetyön tarpeellisuutta. Tiedetään, että tämän tyyliä tapauksia on jokaisella pelastustoimenalueella, mutta tapausten todellista laajuutta ja tyyppiä on vaikea arvioida. Tutkimuksen toisena tavoitteena on selvittää, kenen toimijoiden ja viranomaisten kanssa tehdään yhteistyötä ja millaisissa tapauksissa. Lisäksi pyrin selvittämään, onko palotarkastuksilla saatu mitään hyötyä tähän asiaan. Seuraavien avointen kysymysten avulla pyrin selvittämään tätä edellä mainittua asiaa hieman tarkemmin:

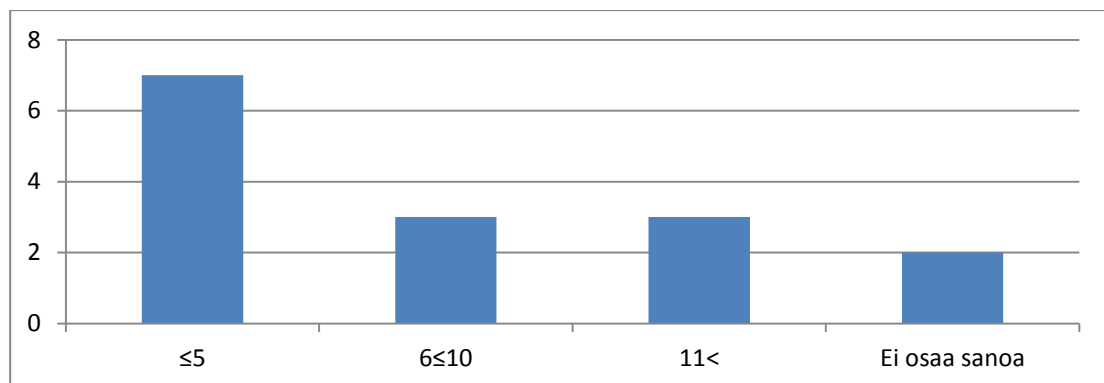
- Kuinka paljon ”ongelma-asumiseen” liittyviä tapauksia on teidän pelastustoimen alueella?
- Minkä tyyppisiä tapauksia on ollut kyseessä?
- Minkä viranomaisten ja muiden toimijoiden kanssa yhteistyötä tehdään?
- Kuinka paljon yhteistyötä tehdään?
- Onko muiden viranomaisten kanssa tehdystä yhteistyöstä ollut hyötyä? – Millä tavalla?

- Onko palotarkastuksilla saavutettu mitään konkreettista hyötyä?

2.2 Tulokset eli yhteenveto

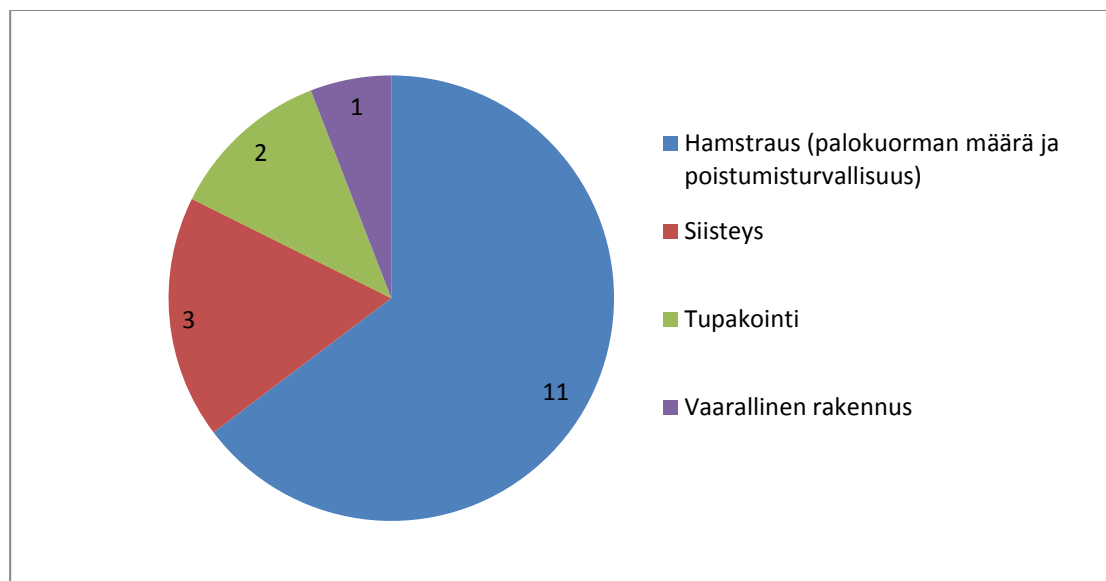
Ensimmäisenä asiana täytyy huomauttaa vastauksien tulleen yhdeltä henkilöltä kysessä olevan pelastustoimen alueelta. Välttämättä esimerkiksi tapausten määrät eivät pidä välttämättä paikkaansa, mutta ovat ainakin suuntaa-antavia. Vastaukset ovat yhden henkilön käsitys ”ongelma-asumiseen” liittyvien asioiden hoidosta, ja asiat voivat vaihdella hyvinkin paljon pelastustoimialueen sisällä.

Kuvion 1, tapausten lukumäärät vuosittain, perusteella ”ongelma-asumiseen” liittyvien tapauksien määrä vaihtelee paljon eri pelastustoimialueilla. Yli puolet kyselyyn vastanneista vastasi heille tulevan noin 1 - 5 tapausta vuodessa. 3/15 vastasi heille tulevan kuudesta kymmeneen tapausta vuodessa. Kaksi pelastustoimenaluetta ei pystynyt määrittelemään, kuinka paljon heille tulee ”ongelma-asumiseen” liittyviä tapauksia. Kolmelle pelastustoimen alueelle tapauksia tulee vuodessa yli kymmenen tapausta, joillakin alueilla tähän liittyvät asiat ovat viikoittaisia. Tapausten määrään pelastustoimenalueella varmasti vaikuttaa pelastustoimialueella asuvan väestön määrä sekä se, miten viranomaisyhteistyöhön liittyvät asiat on hoidettu.

Kuvio 1. Tapausten lukumäärät vuosittain.

Ylivoimaisesti suurin osa ”ongelma-asumiseen” liittyvistä tapauksista koskee hamstraamista. Tämä voidaan todeta helposti kuvion 2, tapaustyyppit, perusteella. Näissä tapauksissa palokuorman määrät asunnoissa ovat nousseet suuriksi ja tällöin enää ei voida puhua asumisesta, vaan varastoinnista, siten myös asunnon poistumisturvallisuus vaarantuu oleellisesti. ”Ongelma-asunnot” ovat myös usein siivottomia asuntoja, ja niitä ovat myös kyselyyn vastanneet kohdanneet. Tupakka ja tupakoitsijat talonyhtiöissä olivat yksi asia, johon pelastusviranomainen oli törmännyt. Mainittakoon vielä, että yksi kyselyyn vastanneista mainitsi vaarallisen rakennuksen, joka liittyi omakotiasumiseen.

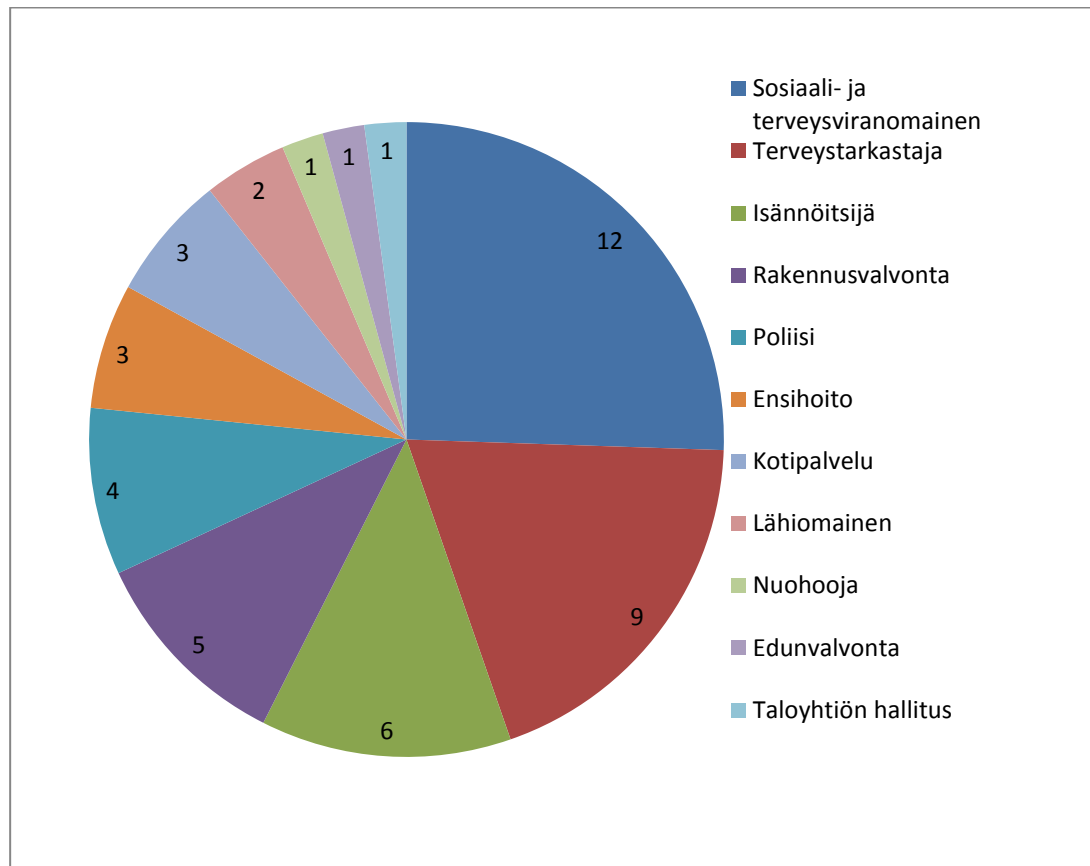

Kuvio 2. Tapaustyyppit

Pelastusviranomaiset tekevät yhteistyötä laajasti selvittääkseen ”ongelma-asumiseen” liittyviä tapauksia. Kuvio 3, yhteistyötoimijat, huomataan, että eniten tehdään yhteistyötä sosiaali- ja terveystarkastajien, isännöitsijöiden ja rakennusvalvonnan kanssa. Lisäksi muita tärkeitä yhteistyökumppaneita ovat poliisi, ensihoito ja kotipalvelun henkilöstö.

Vähemmistöön jäi selvästi esimerkiksi lähiomaiset, joiden rooli on mielestäni kuitenkin tällaisten tapauksien selvittämisessä aika suuri. Asiaan voi tietenkin vaikuttaa se, että monessa tapauksessa ”ongelma-asujalla” ei ole lähiomaisia tai sukulaisia. Tähän

voi myös vaikuttaa puhtaasti pelkkä välinpitämättömyys tai ongelmien tiedostamisen vaikeus, mikäli lähiomaiset tai sukulaiset eivät asu samalla paikkakunnalla.

Kuvio 3. Yhteistyötoimijat.

Jokainen ”ongelma-asumiseen” liittyvä palotarkastus on tapauskohtainen, ja se määrittää pitkälti, kuinka paljon ja minkä toimijoiden kanssa yhteistyötä tehdään. Kuitenkin 53 % vastanneista kertoo, että yhteistyötä tehdään jokaisen tämän tyyppisen palotarkastuksen yhteydessä. 46 % vastanneista totesi yhteistyön olevan edellä mainitusti tapauskohtaista ja 1 % pystyi arvioimaan, että yhteistyötä tehdään noin puolessa alueensa palotarkastuksista.

80 % vastanneista on kokenut, että yhteistyöstä muiden toimijoiden ja viranomaisten kanssa on ollut hyötyä. Loput eivät pystyneet arvioimaan tai kokeneet yhteistyön kantaneen hedelmää omilla alueillaan. Puolustuspuheenvuorona näkemyksilleen todettiin olevan epä tietoisuus tilanteen tämänhetkisestä tilasta. Tämä tarkoittaa sitä, että koh-

teen paloturvallisuus saattoi parantua hetkellisesti, mutta sen epäiltiin tällä hetkellä olevan samanlaisessa kunnossa kuin palotarkastusta tehdessä. Seuraavanlaisia konkreettisia hyötyjä on saavutettu yhteistyön avulla:

- palokuorman pienentyminen
- siivouksen mahdollistaminen
- sähköasennukset saatu nykyainsäädännön tasolle
- hälytys- ja turvajärjestelmien asentaminen
- häätö
- lastensuojeluilmoituksen laatiminen.

Näistä palokuorman pienentyminen ja siivouksen mahdollistaminen kulkee pitkälti käsi kädessä. Mikäli asiakas ei itse ole pystynyt siivoamaan ja raivaamaan asuntoaan asumiskelpoiseksi, on sosiaaliviranomaisen avustamana saatu kohteeseen siivousapua. Sekä sähköasennuksien ajan tasalle laittaminen että hälytys- ja turvajärjestelmien asentaminen auttaa asiakasta pitkän ajan kuluessa. Esimerkiksi voidaan ottaa vanhuksen luokse asennetut ajastimella toimivat sähköhellat ja sähköverkkoon kytketyt palovaroitinjärjestelmät (äänisignaalin lisäksi valo- ja tärinähälytys).

Viranomaisten yhteistarkastuksista on saatu aiheutettua asiakkaille häätöjä. Häädöt eivät ole mielestäni tällaisessa tilanteessa hyvä ratkaisu, paitsi jos että asiakas otetaan jonkintyyppiseen laitoshoitoon tai tuetun asumisen piiriin. Muussa tapauksessa tämän tyylliset ongelmat siirtyvät pelkästään osoitteesta toiseen ja asia tulee ennen pitkään, tavalla tai toisella, ilmi esimerkiksi tulipalon yhteydessä.

Yhteistarkastuksien avulla on tullut ilmi myös lastensuojelun tarvetta ja sitä kautta myös lasten huostaanottoja. Tällaisissa tapauksissa joko asumisympäristö on ollut sellaisessa kunnossa, että se ei ole enää turvallinen ympäristö kasvattaa lapsia tai vanhemmat eivät kykene huolehtimaan lapsesta hänen tarvitsemallaan tavalla.

3 ASIAKKAAN JA VIRANOMAISTEN LAINSÄÄDÄNTÖ

Opinnäytetyössäni teoriaviitekehys on jaettu kahteen eri osioon. Ensimmäisessä osiossa käsittelen asiakkaan lakisäätteisiä oikeuksia, joihin viranomaiset joutuvat puuttumaan julkisen vallan avulla, sekä viranomaistoimintaa säätelevää lainsäädäntöä, joilla turvataan asiakkaan oikeudet. Toisesta osiosta selviää niiden kaikkien viranomaisten tärkein lainsäädäntö, joka liittyy ”ongelma-asumistapausten” selvittämiseen ja joilla joudutaan puuttumaan asiakkaiden perustuslaillisiin oikeuksiin.

3.1 Asiakkaanoikeudet

Perustuslaki 731/1999

Suomen perustuslaki 731/1999 takaa toisessa luvussaan Suomen kansalaiselle perusoikeudet, jotka turvaavat heidän elämänsä ja vapauksia. Palotarkastus- ja muussa viranomaistyössä joudutaan usein puuttumaan näihin perusoikeuksiin. Ongelma-asumisen tapauksessa sellaiset perusoikeuksien pykälät kuin 6, 7, 10 ja 20 ovat niitä, joihin viranomaisten yhteistarkastuksilla mahdollisesti vaikutetaan.

Yhdenvertaisuusperiaatteen nojalla jokaista ihmistä täytyy kohdella tasapuolisesti huolimatta siitä, millainen ihminen vastapuolella on. Palotarkastuksen tekeminen asuntoon, jossa asuu mielenterveysongelmainen asiakas, vaatii niin pelastusviranomaiselta kuin muulta viranomaiselta oikeanlaista lähestymistapaa ja - näkökulmaa. Asiakas itse ei joissakin tapauksessa taudin kuvan takia, ymmärrä – tai ei halua ymmärtää - oman turvallisuutensa vaarantuneen, ja tällöin viranomaisen on osattava kohdella asiakasta samalla tavalla kuin tervettä kansalaista. (Perustuslaki 731/1999, 6 §.)

Jokaisella kansalaisella on perustuslaillinen oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Henkilökohtaiseksi vapaudeksi luen myös valinnan vapauden. Toisin sanoen ihminen voi tehdä käytännössä elämässään ihan mitä haluaa, kunhan se ei ole Suomen lain vastaista ja henkilökohtaiset valinnat eivät aiheuta

vahinkoa niin itselleen kuin muille ihmisille. Mutta jos henkilö varastoi omaan asuntoonsa merkittäviä määriä palokuormaa tukkien uloskäytävät, joudutaan henkilökoh-
taiseen valinnan vapauteen puuttumaan ja tekemään viranomaispäätös palokuorman
vähentämiseksi sekä turvallisuustason parantamiseksi. (Perustuslaki 731/1999, 7 §.)

Suomen kansalaisella on oikeus yksityiselämän suojaan. Tämä tarkoittaa sitä, että pe-
lastusviranomaisen on vaitiolovelvollinen palotarkastuksilla näkemistään asioista.
Poikkeuksena tiedon ilmaisemiseen asianmukaiselle viranomaiselle ovat sellaiset asi-
at, jotka ovat tarpeen hengen tai terveyden suojaamiseksi. Karkeasti sanottuna kaikissa
ongelma-asumiseen liittyvissä tehtävissä tarvitaan viranomaisyhteistyötä. Tällöin tar-
peellista tietoa on jaettava asianomaisien viranomaisien kesken, jotta saadaan asiakas
oikeanlaisen avun piiriin. (Perustuslaki 731/1999, 10 §.)

Suomen kansalaisella on vastuu ympäristöstä. Tämä tarkoittaa sitä, että jokaisen kan-
salaisen on pidettävä huolta ympäristöstä ja sen monimuotoisuudesta. Tämä liittyy
enemmän luonnonsuojeluun kuin ongelma-asumiseen, mutta mielestäni ympäristöstä
huolen pitämisellä tarkoitetaan myös elinympäristöstä huolehtimista. Ongelma-
asumisessa lähinnä tarkastellaan ihmisen omaa elinympäristöä eli asuntoa ja sen pitä-
mistä sellaisessa kunnossa, että sitä on turvallista ja terveellistä käyttää. (Perustuslaki
731/1999, 20 §.)

3.2 Viranomaisten yleiset oikeudet ja velvollisuudet

Hallintolaki 434/2003

Yleisesti viranomaisen toimintaa ohjaa hallintolaki 434/2003. Se määrittää toisessa
luvussaan hyvän hallinnon perusteet, missä 10 § velvoitetaan eri viranomaisten väli-
nen yhteistyö. Hyvän hallinnon perusteet määrittelevät yleisesti viranomaisten käyt-
tämismääräykset. Näihin kuuluvat puolueettomuus- ja tasapuolisuusperiaate, jotka ovat
läheisen tarkastelun alla yhteistarkastuksilla. (Hallintolaki 434/2003, 6 § ja 10 §.)

Hallintolaissa määritellään, kuinka viranomaisen tarkastus täytyy suorittaa, jotta se on lainvoimainen. Suoritettava tarkastus on ilmoitettava asiakkaalle eli asianosaiselle, josta tämä välittömästi koskee. Toisaalta tarkastusta ei tarvitse ilmoittaa etukäteen, mikäli tämä vaarantaa tarkastuksen tarkoituksensa. Tämä ei mielestäni koske palotarkastuksia. Asiakkaalla on oikeus olla läsnä tarkastuksella ja esittää mielipiteensä ja kysymyksiä tarkastukseen liittyvistä asioista. Tarkastuksen kuluessa on kerrottava sen tavoitteista, suorittamisesta ja jatkotoimenpiteistä. Tarkastuksella ei saa myöskään aiheuttaa asiakkaalle kohtuutonta haittaa kuten esimerkiksi asunnon käyttökieltoon laittaminen, mikäli se ei ole tarpeen. Tarkastuksesta on laadittava pöytäkirja ja se on viipymättä toimitettava asiakkaalle tiedoksi. Pöytäkirjan yhteyteen on liitettävä valitusosoitus, josta ilmenevät tarvittavat tiedot, mikäli asianosainen haluaa valittaa tarkastuksen mahdollisista jatkotoimenpiteistä eli päätöksistä. (Hallintolaki 434/2003, 39 § ja 47 §.)

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999 määrittelee viranomaisten laatimien asiakirjojen julkisuudesta. Pääperiaatteena on, että jokainen viranomaisen laatima asiakirja on julkinen, jollei siinä ole salassa pidettävää tietoa. ”Ongelmasumiseen” liittyvät palotarkastuspöytäkirjat ovat julkisia, koska ne koskevat ainoastaan asunnon paloturvallisuuteen liittyviä asioita – henkilön terveydentilaa koskevat seikat eivät kuulu pelastusviranomaisen laatimaan pöytäkirjaan. Tosin viranomaisia koskee yleinen vaitiolo velvollisuus tarkastuksilla nähdystä asiasta. Vaitiolo velvollisuuden piiriin kuuluvaa tietoa ei saa paljastaa senkään jälkeen, kun toiminta viranomaisessa tai tehtävän hoitaminen viranomaisen lukuun on päättynyt. (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999, 1 §, 23 § ja 24 §.)

Uhkakolaki 1990/1113

Kun viranomaisen käskyn tai kiellon tehostamiseksi asetetaan uhkasakko ja kun se tuomitaan maksettavaksi, sovelletaan tällöin uhkasakkolakia. Lakia sovelletaan myös teettämisen ja keskeyttämisen asettamiseen ja täytäntöön pantavaksi. Ainoastaan viranomainen voi määrätä uhkasakon tai teettämisen tai keskeyttämisen. Tällaisia viran-

omaisia ”ongelma-asumiseen” liittyvillä yhteistarkastuksilla on pelastus-, rakennus- ja ympäristöterveysviranomainen. (Uhkasakkolaki 1990/1113, 1 § ja 4 §.)

Uhkasakko asetetaan määrämällä päävelvoite asianosaisen noudatettavaksi sakon uhalla. Kunkin päävelvoitteen tehosteeksi on asetettava eri uhkasakko. Uhkasakko asetetaan euromäärältään kiinteänä tai siten, että sen suuruus määräytyy ajan kuluminen mukaan (*juokseva uhkasakko*). Asettamispäätöksestä on käytävä selvästi ilmi, mihin asianosainen on velvoitettu ja milloin, mihin mennessä tai mistä lähtien päävelvoitetta on noudatettava. Määräajan pituutta harkittaessa on otettava huomioon päävelvoitteen laatu ja laajuus, velvoitetun mahdollisuus noudattaa sitä sekä muut asiaan vaikuttavat seikat. (Uhkasakkolaki 1990/1113, 6 §.)

Uhkasakko on kohdistettava asianosaiselle henkilölle, jolla on oikeudellinen mahdollisuus toteuttaa päävelvoite. Uhkasakon suuruudessa on huomioitava päävelvoitteen laatu, laajuus ja velvoitetun maksukyky. Juokseva uhkasakko asetetaan määrämällä uhkasakolle kiinteä peruserä sekä lisäerä jokaista sellaista päätöksessä ilmoitettavaa ajanjaksoa (*uhkasakkojakso*) varten, jonka kuluessa päävelvoitetta ei ole noudatettu. Uhkasakon langettanut viranomainen voi tuomita uhkasakon maksettavaksi, jos päävelvoitetta ei ole noudatettu. Uhkasakon suuruutta voidaan pienentää, jos voidaan todeta että päävelvoitteen tekemiksi on jotain tehty. (Uhkasakkolaki 1990/1333, 7 §, 8 §, 9 §, 10 § ja 11 §.)

Teettämis- ja keskeytysuhka toimii samalla tavalla kuin uhkasakko, eli päävelvoitteelle langetetaan jompikumpi vaihtoehto samoilla realiteeteilla. Teettämisuhka tarkoittaa sitä, että tekemättä jätetty työ teetetään laiminlyöjän kustannuksella. Keskeytysuhka taas tarkoittaa sitä, että työnteko tai muu toiminta keskeytetään siksi aikaa, kunnes päävelvoite täyttyy. Teettämiskustannukset maksetaan etukäteen joko kunnallisen tai valtiollisen viranomaisen toimesta sen mukaan kumpi uhan langettaa. Lopulta ne asetetaan perintään tai ulosottoon. Luonnollisesti kun uhkasakkoa annetaan, asianosaista pitää kuulla etukäteen hallintolain 34 § mukaisesti. Uhkasakko on annettava asianosaiselle tiedoksi sekä siihen on annettava mahdollisuus hakea muutosta valittamalla. (Uhkasakkolaki 1990/1333, 14 §, 17 §, 22 §, 23 § ja 24 §.)

Pelastusviranomaisen voi esimerkiksi langettaa uhkasakon tai keskeytys- tai teettämisenuhan omalle määräykselleen. Esimerkiksi yhteistarkastuksella ”ongelma-asuntoon” voisi palokuorman vähentämiseksi langettaa uhkasakon tai teettämisenuhan. Useimmissa tapauksissa tätä lain suomaa mahdollisuutta ei oteta käyttöön, koska kuitenkin uhkasakon tai teettämisenuhan langettamisessa on otettava huomioon asianosaisen kyky noudattaa päävelvoitetta eli tässä tapauksessa palokuorman vähentämistä. Tämän vuoksi useimmiten tarvitaan viranomaisten yhteistyötä, jotta ongelmat selviävät.

3.3 Pelastusviranomaisen

Pelastuslaki 2011/379

Pelastusviranomaisen ohjaavana lainsäädäntönä on pelastuslaki 2011/379. Se määrittää kansalaisten ja toiminnanharjoittajien sekä pelastusviranomaisen velvollisuuksia ja oikeuksia. Pelastuslain perimmäisenä tavoitteena on parantaa ihmisten turvallisuutta ja vähentää onnettomuuksia. Lain tavoitteena on myös, että onnettomuuden uhatessa tai tapahduttua ihmiset pelastetaan, tärkeät toiminnot turvataan ja onnettomuuden seurauksia rajoitetaan tehokkaasti. (Pelastuslaki 2011/379, 1 §.)

Pelastuslaki velvoittaa jokaisen olemaan huolellinen tulipalon tai muun onnettomuuden vaaran ja vahingon välttämiseksi. Rakennuksen omistaja tai haltija on velvoitettu pitämään rakennus, rakennelma ja ympäristö sellaisessa kunnossa, että

- 1) tulipalon syttymisen, tahallisen sytyttämisen sekä leviämisen vaara on vähäinen
- 2) rakennuksessa olevat henkilöt pystyvät tulipalossa tai muussa äkillisessä vaaratilanteessa poistumaan rakennuksesta tai heidät voidaan pelastaa muulla tavoin
- 3) pelastustoiminta on tulipalon tai muun onnettomuuden sattuessa mahdollista
- 4) pelastushenkilöstön turvallisuus on otettu huomioon.

Lisäksi veloitetaan rakennuksen omistajan ja haltijan huolehtimaan siitä, että uloskäytävät ja kulkureitit niille pidetään kulkukelpoisina ja esteettöminä ja muutenkin sellaisessa kunnossa, että niitä voidaan käyttää turvallisesti ja tehokkaasti. (Pelastuslaki 2011/379, 4 §, 9 § ja 10 §.)

Pelastuslain mukaan pelastuslaitoksen on alueella valvottava yleisten velvollisuuksien sekä toiminnanharjoittajan että rakennuksen omistajan ja haltijan velvollisuuksien noudattamista. Ainoastaan alueen pelastusviranomaisen saa suorittaa palotarkastuksia. Pelastuslaki antaa pelastusviranomaiselle valtuudet suorittaa palotarkastuksen myös yksityisasuntoon sekä se velvoittaa kohteen omistajan tai haltijan laskemaan pelastusviranomaisen suorittamaan valvontatehtävää. (Pelastuslaki 2011/379, 78 § ja 80 §.)

Pelastusviranomaisella on pelastuslain mukaan toimivaltuudet puuttua asumisympäristöön, jos valvontatehtävällä havaitaan puutteita pelastuslain noudattamisessa. Pelastusviranomaisen myös veloitetaan puuttumaan sellaisiin asioihin, jotka vaarantavat henkilöturvallisuuden muun lainsäädännön osalta. Näistä asioista on ilmoitettava asianosaiselle valvontaviranomaiselle. Mikäli valvontatehtävällä havaitaan välittömän tulipalon tai muun onnettomuuden vaara, pelastusviranomaisella on oikeus tarvittaessa heti keskeyttää toiminta ja määrätä onnettomuuden ehkäisemiseksi välttämättömistä toimenpiteistä. Määräystä on heti noudatettava. (Pelastuslaki 2011/379, 81 §.)

Pelastusviranomaisen voi myös käyttää uhkasakkolain suomia oikeuksia tehosteeksi määräykselleen. Näitä keinoja ovat uhkasakon tai teettämisuhan langettaminen korjausmääräyksilleen. Uhkasakko tai teettämisuhka on laadittava siten, kuten edellä mainitussa uhkasakkolaissa määrätään. Mikäli asiakas on tahallaan tai huolimattomuudellaan jättänyt noudattamatta paloturvallisuudesta annettuja määräyksiä, voidaan hänet tuomita pelastusrikkomuksesta sakkoon. (Pelastuslaki 2011/379, 105 § ja 106 §.)

Pelastuslaki velvoittaa pelastuslaitoksen tekemään yhteistyötä onnettomuuksien ehkäisemiseksi ja turvallisuuden ylläpitämiseksi muiden viranomaisten sekä alueella olevien yhteisöjen ja asukkaiden kanssa sekä osallistumaan paikalliseen ja alueelliseen turvallisuussuunnittelutyöhön. Muut viranomaiset ovat velvoitettuja ilmoittamaan, salassapitosäännösten estämättä pelastusviranomaiselle, mikäli töissään havaitsevat ilmei-

sen palovaaran tai onnettomuusriskin rakennuksessa tai asunnossa. Ilmoitusvelvollisuus koskee myös kunnan sekä palvelu- ja tukiasuntojen toiminnanharjoittajia sekä henkilöstöä. (Pelastuslaki 2011/379, 42 §.)

Pelastusviranomaisella on vaitiolovelvollisuus valvontatoiminnassa nähdystä asioista. Pelastusviranomaisen ei saa ilman lupaa ilmaista muille tässä tehtävässään tietoon saamaansa seikkaa, mikäli siitä on laissa säädetty salassapitovelvollisuus taikka jos se koskee yksityistä liike- tai ammattisalaisuutta, taloudellista asemaa, henkilökohtaisia olosuhteita tai terveydentilaa. Tosin vaitiolovelvollisuus ei estä sellaisen tiedon ilmaisemista toiselle viranomaiselle, joka on yksittäistapauksessa tarpeen hengen tai terveyden suojaamiseksi, kuten ”ongelma-asumistapauksissa yleensä näin käy. (Pelastuslaki 2011/379, 86 §.)

3.4 Ympäristöterveydensuojeluviranomainen

Terveydensuojelulaki 1994/763

Kuntien ympäristövirastoissa työskentelee terveystarkastajia, joiden tehtävänä on esimerkiksi tarkastaa yksityisasuntoja. Mikäli oletetaan, että asunnot tai asuminen aiheuttaa terveysvaaraa kohteen asukkaille tai esimerkiksi naapureille, terveystarkastajalla on velvollisuus tehdä kohteeseen terveystarkastus. Terveystarkastajan ohjaavana lainsäädäntönä toimii terveydensuojelulaki 1994/763.

Terveydensuojelulain mukaan tarkoituksena on ylläpitää ja edistää väestön ja yksilön terveyttä sekä vähentää ja poistaa sellaisia elinympäristössä esiintyviä tekijöitä, jotka voivat aiheuttaa terveyshaittaa. Kunnan terveydensuojeluun kuuluvista tehtävistä huolehtii kunnan määräämä lautakunta tai muu monijäseninen toimielin (kunnan terveydensuojeluviranomainen). Valtuusto voi antaa kunnan terveydensuojeluviranomaiselle oikeuden siirtää toimivaltaansa edelleen alaiselleen viranhaltijalle (terveystarkastaja) tai jaostolle. (Terveydensuojelulaki 1994/763, 1 § ja 7 §.)

Asunnon ja muun sisätilan sisäilman puhtauden, lämpötilan, kosteuden, melun, ilmanvaihdon, valon, säteilyn ja muiden vastaavien olosuhteiden tulee olla sellaiset, ettei niistä aiheudu asunnossa tai sisätilassa oleskeleville terveyshaittaa. Lisäksi asunnossa ei saa olla eläimiä ja mikrobeja siinä määrin, että ne aiheuttavat terveyshaittaa. Terveydensuojeluviranomainen voi velvoittaa terveyshaitan aiheuttajan toimenpiteisiin sen poistamiseksi tai rajoittamiseksi, mikäli edellä mainittuja indikaattoreita esiintyy siinä määrin, että terveydensuojeluviranomainen voi todeta terveyshaitan olemassaolon. Terveydensuojeluviranomaisella on myös oikeus kieltää tai rajoittaa käyttämästä asuntoa, mikäli terveyshaitan aiheuttaja ei ole ryhtynyt tarvittaviin toimenpiteisiin terveydensuojeluviranomaisen määräyksestä. (Terveydensuojelulaki 1994/763, 26 § ja 27 § ja 31 §.)

Terveydensuojelulaki oikeuttaa terveydensuojeluviranomaisen tekemään tarkastuksia tämän lain noudattamiseksi. Tarkastuksien tekijällä on oikeus tehtävänsä suorittamiseksi päästä rakennukseen tekemään tarvittavia mittauksia ja näytteitä. Terveydensuojeluviranomaisella on oikeus mennä yksityisasuntoon tekemään terveystarkastusta ilman asukkaan tai omistajan hyväksyntää, mikäli viranomaisella on perusteltu syy tähän toimintaan. Tällainen syy voi olla esimerkiksi se, että asunnon omistaja tai haltija aiheuttaa terveyshaittaa itselleen tai naapurilleen. Tällöin suorittamiseen tulee olla kirjallinen määräys. Terveydensuojelulaki velvoittaa muiden viranomaisien kuten poliisin antamaan virka-apua terveyden suojeluviranomaiselle. (Terveydensuojelulaki 1994/763, 45 §, 46 § ja 48 §.)

Koska terveydensuojeluviranomaisella on oikeus antaa yksittäisiä kieltoja ja määräyksiä, jotka ovat välttämättömiä terveyshaitan poistamiseksi tai sen ehkäisemiseksi, voi hän päätöksellään velvoittaa määräajassa oikaisemaan sen mitä on lyöty laimin. Lisäksi tehostena päätökselleen voidaan langettaa uhkasakko, keskeyttää tai kieltää toiminta. (Terveydensuojelulaki 1994/763, 51 § ja 53 §.)

Eläinsuojelulaki (1996/247)

Eläinsuojelulakia valvoo paikallistasolla kunnan kunnaneläinlääkäri, kunnan terveydensuojeluvalvontaa hoitava viranhaltija (terveystarkastaja) ja poliisi. Yleisesti maa-

ja metsätalousministeriö johtaa, ohjaa ja valvoo säännösten ja määräysten noudattamista (Eläinsuojelulaki 1996/247, 34 § ja 36 §.)

Eläinsuojelulain tarkoituksena on suojella eläimiä parhaalla mahdollisella tavalla kärsimykseltä, kivulta ja tuskalta sekä edistää eläinten hyvinvointia ja hyvää kohtelua. Eläimiä on kohdeltava hyvin, niille ei saa aiheuttaa tarpeetonta kärsimystä. Lisäksi eläinten pidossa on huomioitava eläinten fysiologiset tarpeet ja käyttäytymistarpeet. Eläimen pitopaikan on oltava riittävän tilava, suojaava, valoisa, puhdas ja turvallinen sekä siinä on otettava huomioon edellä mainitut eläimen yksilölliset tarpeet. Toisin sanottuna eläimen pitopaikka on sovellettava sen eläimen pitämiseen kuten navetat lehmille ja akvaariot kaloille. Tässä laissa esille tulevat seikat heijastuvat tutkimaani asiaan lähinnä eläinten hoidon, niille soveltuva elinpaikan ja olosuhteiden vuoksi. (Eläinsuojelulaki 1996/247, 1 §, 3 § ja 4 §.)

3.5 Sosiaaliviranomainen

Sosiaalihuoltolaki 1982/710

Sosiaaliviranomaiset työskentelevät kunnissa lastensuojelun, vammaispalvelun, vanhustenpalvelun tai aikuissosiaalityön puolella. Sosiaalihuoltolaki 1982/710 velvoittaa kuntia järjestämään sosiaalipalveluja kunnan asukkaille, ja se myös määrittelee, mitä tarkoitetaan sosiaalipalveluilla yleisesti. Tällaisia palveluja ovat esimerkiksi sosiaalityö, koti- ja asumispalvelut sekä laitoshuolto. Lisäksi on suuri joukko erityislainsäädäntöä, joka koskee sosiaaliviranomaisia. Sosiaaliviranomaisen erityislainsäädännön tunteminen riippuu tietysti sosiaalityön edellä mainitusta erikoistumisalueesta ja siitä, onko työ eriytettyä vai yhdenmukaista, jolloin asiakkaan ohjautuminen työntekijälle tapahtuu esimerkiksi osoitteen perusteella. Luulen, että ”ongelma-asumisen” tapauksessa aikuissosiaalityö voi palvella kaikista eniten yhteistyötahona, joten päätin perehtyä siihen hieman tarkemmin ja tutkia sen tuomia mahdollisuuksia vaikuttaa asiakkaan hyvinvointiin. Toisaalta jokainen tapaus on aina erilainen, ja siihen vaikuttaa esimer-

kiksi asiakkaan ikä, lasten asuminen kyseisissä talouksissa ja mahdollinen päihteiden käyttö. Eri yhteistyön asiakkuuksissa voidaan luonnollisesti soveltaa eri lainsäädäntöä.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000

Lain tarkoituksena on edistää asiakaslähtöisyyttä ja asiakassuhteen luottamuksellisuutta sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa. Lakia sovelletaan sekä viranomaisten että yksityisen järjestämään sosiaalihuoltoon. Lailla taataan sosiaalihuollon asiakkaalle oikeus hyvään sosiaalihuoltoon, kohteluun ja tasapuolisuuteen. Lisäksi laissa säädetään asiakirjasalaisuudesta, vatiolovelvollisuudesta ja salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 1 §, 2 §, 4 §, 14 §, 15 §, 17 § ja 19 §.)

Laissa määritellään velvollisuus antaa salassa pidettäviä tietoja sosiaalihuollon viranomaiselle, mikäli ne ovat välttämättömiä asiakkaan sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi. Esimerkiksi tällaisia tietoja voivat olla varallisuuteen liittyvät asiat kuten eläketiedot ja mahdollisesti lastensuojelutarpeen selvittämiseksi tarvittavia tietoja kuten terveystiedot lapsen huoltajan mielentilasta. Sosiaaliviranomaisella on oikeus saada virka-apua muilta viranomaisilta säädettyjen tehtävien hoitamiseksi. Toisin sanottuna laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista on eräänlainen sosiaalipuolelle tehty hallintolain jatke, jonka avulla taataan asiakkaan oikeudet hyvään palveluun ja sosiaaliviranomaisen toimintaedellytykset. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 20 § ja 22 §.)

Lastensuojelulaki 2007/417

Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen. Vastuu lapsesta on aina vanhemmalla ja muilla huoltajilla. Lastensuojelun on tuettava vanhempia ja huoltajia lasten hoidossa järjestämällä tukitoimia sekä palveluita. Kuitenkin on aina muistettava, että lapsi tai nuori ja hänen tarpeet sekä hyvinvointi on aina etusijalla. (Lastensuojelulaki 2007/417, 1 § ja 2 §.)

Jos taloudessa esiintyy, esimerkiksi palotarkastuksen yhteydessä, välitöntä vaaraa lapsen elinolosuhteissa, on pelastusviranomaisella velvollisuus tehdä ilmoitus lastensuojelua tekeväälle toimielimelle. Ilmoituksen tekevän toimijan tehtävänä ei ole muuta kuin arvioida, tarvitseeko lapsen elinolosuhteet, huolenpidon tarve tai lapsen oma käyttäytyminen lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Tämän jälkeen paikalle tulee lastensuojelutoiminnan ammattilainen, joka sitten tekee selvityksen kyseisistä asioista ja tekee niiden perusteella tarpeelliseksi katsomiaan toimenpiteitä lasten edun nimissä. (Lastensuojelulaki 2007/417, 25 § ja 27 §.)

Mikäli katsotaan, että lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat lapsen terveyden tai kehityksen, on sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen (sosiaaliviranomaisen) ryhdyttävä avohuollon mukaisiin toimenpiteisiin viipymättä. Avohuollon tarkoituksen on tukea perheen elämää sekä vanhempia. Tällaisia toimenpiteitä ovat esimerkiksi taloudellinen tuki siinä tapauksessa, jos lastensuojelutarve johtuu riittämättömästä toimeentulosta ja asumisolosuhteiden puutteellisuudesta tai asunnon puuttumisesta. Muita lastensuojelulain mukaisia avohuollon tukitoimia ovat esimerkiksi erilaiset terapiat, tukihenkilö tai -perhe tai sijoittaminen perhe- tai laitoshoitoon. (Lastensuojelulaki 2007/417, 34 §, 35 § ja 36 §.)

Jos vastaava sosiaaliviranomainen katsoo tarpeelliseksi lapsen hyvinvoinnin ja turvallisuuden kannalta, voi hän tehdä päätöksen lapsen kiireellisestä sijoittamisesta tai lapsen huostaanotosta. Lain mukaan kuitenkin lapsella tai nuorella on kehitystasonsa mukaan oikeus tietää häneen elämäänsä liittyvistä lastensuojeluasioista sekä hänen mielipiteisiin ja toivomuksiin pitää kiinnittää erityistä huomioita. Kuitenkin ensisijaisesti on arvioitava, voiko avohuollon palveluiden avulla saada apua, ja lisäksi on arvioitava, onko huostaanotto lapsen edun mukaista. (Lastensuojelulaki 2007/417, 38 §, 40 §, 4 § ja 5 §.)

Päihdehuoltolaki 1986/41

Päihdehuollon tavoitteena on ehkäistä ja vähentää päihteiden ongelmakäyttöä sekä siihen liittyviä sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja sekä edistää päihteiden ongelmakäyttäjän ja hänen läheistensä toimintakykyä ja turvallisuutta. Päihdehuoltolain mu-

kaan päihdehuolto kuuluu sekä sosiaalilautakunnalle että terveyslautakunnalle. (Päihdehuoltolaki 1986/41, 1 § ja 3 §.)

Päihdehuollon piiriin voidaan hakeutua oma-aloitteisesti, mutta hoitoon voidaan myös määrätä tahdosta riippumatta. Tällöin syyksi voidaan lukea se, että henkilö aiheuttaa tai on jo aiheuttanut itselleen terveys- tai hengenvaaran. Toinen vaihtoehto on, että henkilö vaarantaa väkivaltaisesti ja päihteiden vaikutuksen alaisena perheensä tai muun henkilön terveyden. (Päihdehuoltolaki 1986/41, 8 § ja 10 §.)

Terveyskeskuksen vastaava lääkäri tai sairaalan ylilääkäri voi terveysvaaran perusteella määrätä henkilön enintään viideksi vuorokaudeksi tahdosta riippumattomaan hoitoon. Väkivaltaisuuden perusteella hoitoon lähettämistä vastaa sosiaalilautakunta tai muu toimielin (sosiaaliviranomainen), mutta hallinto-oikeuden täytyy välittömästi vahvistaa kyseinen päätös. Päihdekierteen katkaisemiseksi hoitoon voidaan lähettää viideksi päiväksi, mutta hallinto-oikeus voi sosiaalilautakunnan esityksen pidentää hoidossa oloaikaan 30 vuorokaudeksi. Tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämistapaukset ovat erittäin harvinaisia, koska määräykset on luotu niin vaikeasti käytettäviksi, että lakia on vaikea soveltaa. (Päihdehuoltolaki 1986/41, 12 § ja 13 §.)

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 2012/980

Lain tavoitteena on tukea ikääntyneen väestön hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista. Lisäksi tavoitteena on parantaa heidän vaikutusmahdollisuuksiaan esimerkiksi palvelujen kehittämiseen liittyvissä asioissa. Yhtenä tavoitteena on myös parantaa iäkkään henkilön mahdollisuutta saada laadukkaita sosiaali- ja terveyspalveluja sekä ohjausta muiden tarjolla olevien palvelujen käyttöön yksilöllisten tarpeittensa mukaisesti ja riittävän ajoissa silloin, kun hänen heikentynyt toimintakykynsä sitä edellyttää. (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 2012/980, 1 §.)

Asetettuihin tavoitteisiin pitäisi päästä muun muassa viranomaisyhteistyön avulla. Laki velvoittaa kunnan tekemään yhteistyötä kunnassa toimivien julkisten tahojen, yri-

tysten sekä ikääntynyttä väestöä edustavien järjestöjen ja muiden yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, toimintakyvyn ja itseenäisen suoriutumisen tukemiseksi. Lisäksi lakiin on myös sisällytetty ilmoitusvelvollisuus, joka koskee terveydenhuollon ammattihenkilön, kunnan sosiaalitoimen, alueen pelastustoimen, hätäkeskuksen tai poliisin palveluksessa olevaa henkilöä. Ilmoitusvelvollisuuden mukaan jos joku edellä mainittu instituutio on saanut tehtävässään tiedon sosiaali- tai terveydenhuollon tarpeessa olevasta iäkkästä henkilöstä, joka on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, hänen on salassapitosäännösten estämättä ilmoitettava asiasta viipymättä kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle. (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 2012/980, 4 § ja 25 §.)

3.6 Terveydenhuoltoviranomainen

Terveydenhuoltolaki 2010/1326

Kunnan ja terveydenhoitopiirin on järjestettävä terveydenhuolto alueellaan. Niiden on edistettävä terveyttä ja hyvinvointia kunnassa. Tämä tarkoittaa, että kunnissa on esimerkiksi sellaisia palveluja kuten perusterveydenhuollon palvelut, lastenneuvola palvelut, opiskeluterveyden- ja kouluterveydenhuolto. Lisäksi kunnan on järjestettävä asukkailleen muun muassa sairaanhoitopalvelut, kotisairaanhoito, suunterveydenhoito sekä mielenterveystyö että päihdehuolto. Alueen sosiaali- ja terveydenhuollon on tehtävä myös luonnollisesti yhteistyötä. Toisin sanottuna terveydenhuoltolaki on perustana kaikille lääkinnällisille palveluille ja ennaltaehkäiseville palveluille, joita kunnassa on tarjottava. Terveydenhuollon on lain mukaan tehtävä yhteistyötä sosiaaliviranomaisen kanssa tapauksissa, joissa terveydenhuoltopiirin päätöksiä tarvitaan. Tällaisia tapauksia on esimerkiksi tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämistoimenpiteet. (Terveydenhuoltolaki 2010/1326, 1 §, 12 §, 16 §, 17 § 24 §, 25 §, 26 §, 27 §, 28 § ja 32 §.)

Mielenterveyslaki 1990/1116

Kunnan tehtävänä on järjestää alueelleen mielenterveyspalveluja yhteistyössä osana kansanterveys- ja sosiaalityötä. Mielenterveyspalvelut on yhteen sovitettava sairaanhoitopiirin, sosiaalihuollon ja alueellisten terveyskeskusten kanssa. (Mielenterveyslaki 1990/1116, 3 § ja 5 §.)

Alueen terveyskeskuslääkäri voi tehdä henkilöstä tarkkailulähetteen eli päätöksen tarkkailuun lähettämisestä, mikäli on syytä epäillä, että edellytykset terveyskeskuksen toimialueella asuvan tai oleskelevan hoitoon määräämiseen hänen tahdostaan riippumatta ovat olemassa. Tällaisia edellytyksiä ovat seuraavat:

1. jos hänen todetaan olevan mielisairas
2. jos hän mielisairautensa vuoksi on hoidon tarpeessa siten, että hoitoon toimittamatta jättäminen olennaisesti pahentaisi hänen mielisairauttaan tai vakavasti vaarantaisi hänen terveyttään tai turvallisuuttaan taikka muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta
3. jos mitkään muut mielenterveyspalvelut eivät sovellu käytettäväksi tai ovat riittämättömiä.

Viimeistään neljäntenä päivänä tarkkailuun ottamisesta on vastaavan lääkärin annettava tarkkailulausunto asiakkaasta. Lausunnon pitää sisältää perusteltu kannanotto siitä, ovatko edellä mainitut hoitoon määräämiseen tahdosta riippumattomat edellytykset edelleen olemassa. Päätöksen tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämisestä tekee sairaalan psykiatrisesta hoidosta vastaava ylilääkäri tai psykiatrian erikoislääkäri tarkkailulähetteen, -lausunnon ja potilaskertomuksen perusteella. Päätös on lisäksi annettava potilaalle tiedoksi. Yksi lääkäri voi tehdä ainoastaan yhden päätöksen potilaan tilasta, eli sama lääkäri ei voi esimerkiksi tehdä tarkkailulähetettä ja -lausuntoa. Poliisilla on myös velvollisuus ilmoittaa tai kiireellisessä tapauksessa toimittaa terveyskeskukseen sellainen henkilö, joka todennäköisesti voidaan määrätä tahdosta riippumattomaan hoitoon.

Potilasta voidaan pitää tahdosta riippumattomassa hoidossa enintään kolme kuukautta. Tämän jälkeen hoitoaikaa voidaan jatkaa vielä toiset kolme kuukautta, mikäli tilanne sitä vaatii. Hoidon jatkamisen yhteydessä on tehtävä uusi tarkkailulausunto tilanteen selvittämiseksi, mikäli potilas ei itse tahdo jatkaa hoitoa ja hoidon tarve on ilmeinen. Päätös on annettava potilaalle tiedoksi ja se on alistettava välittömästi hallinto-oikeuden vahvistettavaksi. Mikäli tarkkailun tai hoidon aikana todetaan, ettei ole joko olemassa edellytyksiä tai ei ole tarvetta pitää potilasta hoidossa, on hänet välittömästi poistettava sairaalasta hänen sitä halutessaan. (Mielenterveyslaki 1990/1116, 8 §, 9 §, 10 §, 11 §, 12 §, 23 §, 29 § ja 30 §.).

3.7 Rakennusvalvontaviranomainen

Maankäyttö ja rakennuslaki 1999/132

Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132 velvoittaa rakennuksen omistajan tai haltijan pitämään rakennuksen ympäristöineen sellaisessa kunnossa, että se jatkuvasti täyttää vaatimukset turvallisuuden, terveyden ja ympäristön käyttökelpoisuudelle. Mikäli rakennus aiheuttaa ilmeistä vaaraa turvallisuudelle, se voidaan maankäyttö- ja rakennuslain nojalla määrätä purettavaksi tai sen käyttö voidaan kieltää. Myös ulkovarastointi järjestettävä niin, ettei se turmele tieltä tai muulta yleiseltä kulkuväylältä tai alueelta näkyvää maisemaa taikka häiritse ympäröivää asutusta. (Maankäyttö ja rakennuslaki 1999/132, 166 § ja 169 §.)

Jos kyseistä kunnossapitoa laiminlyödään, kunnan rakennusvalvontaviranomainen voi määrätä rakennuksen korjattavaksi tai sen ympäristön siistittäväksi. Kunnassa rakentamisen neuvontaa ja valvontaa antaa rakennustarkastaja. Hänellä on myös tarkastusoikeus, mikä tarkoittaa, että hänellä on oikeus päästä rakennuksen tiloihin, mikäli epäillään, että edellä mainittuja kunnossapitoa koskevia säännöksiä on rikottu. Rakennustarkastaja voi myös langettaa uhkasakon tai teettämisuhan tehostaakseen toimintaansa. (Maankäyttö ja rakennuslaki 1999/132, 21 §, 182 §, 183 §.)

3.8 Poliisi

Poliisilaki 2011/827

Poliisin lainsäädännön mukaan poliisin tehtävä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Poliisi toimii lisäksi turvallisuuden ylläpitämiseksi yhteistyössä muiden viranomaisten sekä alueella olevien yhteisöjen ja alueen asukkaiden kanssa. (Poliisilaki 2011/827, 1 §.)

Poliisilaki velvoittaa poliisin antamaan muille viranomaisille virka-apua. Poliisin on annettava virka-apua toiselle viranomaiselle laissa säädetyn valvontavelvollisuuden täyttämiseksi. Esimerkiksi yhteistarkastuksilla asiakas ei halua päästää viranomaista asuntoonsa sisään, vaikka viranomaisilla on lainsäädännöllinen oikeus siihen, voi poliisin apua tällöin pyytää. Toinen aspekti poliisin virka-avun pyytämisellä on valvontakäynnin turvallinen suorittaminen. (Poliisilaki 2011/827, 9. luku, 1 §.)

4 ESIMERKKITAPAUSTEN VIRANOMAISHAASTATTELUT

Eri viranomaisten toimintamahdollisuuksien esittelyä varten päätin luoda kaksi erityyppistä esimerkkitapausta, joissa tarvitaan viranomaisten välistä yhteistyötä. Esimerkkitapausten avulla pyrin havainnollistamaan, mitä muut viranomaiset pelastusviranomaisen ohella, pystyvät tekemään kohteessa asuvan asiakkaan turvallisuuden ja elämän laadun parantamiseksi. Esimerkkitapaukset ovat tyypiltään sellaisia, jotka voivat tulla vastaan milloin tahansa. Esimerkkien pohjalta kävin haastattelemassa sosiaali- ja ympäristöterveysviranomaista ja psykiatrian yksikön ostonhoitajaa. Ensiksi tässä kappaleessa esitellään haastateltavien taustat ja heidän yleiset näkemykset ”ongelma-asumisesta”.

Kävin haastattelemassa Jyväskylän johtavaa sosiaalityöntekijää Pirjettä Sievästä, jonka vastuualueena on aikuissosiaalityö. Henkilö on myös toiminut uransa aikana lastensuojelutehtävissä, joten hänellä oli asiantuntemusta kertoa omien kokemustensa pohjalta myös sen puolen näkökulmista. Hänen mukaansa ”ongelma-asumiseen” liittyvät tehtävät ovat lisääntyneet viime vuosina jonkin verran ja syyksi hän kertoi yleisesti päihteiden käytön ja moniongelmaisuuksien lisääntymisen. Moniongelmaisella asiakkaalla tarkoitetaan sitä, että asiakas käyttää päihteitä ja hänellä on todettu jonkin tasoinen mielenterveysongelma. Näiden takia hän tarvitsee viranomaisyhteistyötä omien ongelmien ratkaisemiseen ja elämän tasapainottamiseen. Tehtävien lisääntymiseen on vaikuttanut todennäköisesti muiden viranomaisten, omaisten ja ulkopuolisten madaltunut ilmoituskyky, joten siinä suhteessa yhteiskunnallinen valvutuneisuus ja huolenpito ovat kasvaneet.

Se, minkä tyyppistä apua ja kuinka nopeasti asiakas sitä tarvitsee, riippuu pitkälti asiakkaasta itsestään. Esimerkiksi mikäli asiakas on entuudestaan sosiaaliviranomaiselle tuttu, hänen elämäntilanteensa on selvitetty jo aiemmin, on hänen asian käsittelynsä hieman yksinkertaisempaa ja nopeampaa. Muussa tapauksessa asiakkaan historia, kuten esimerkiksi varallisuus, tarvitsee selvittää ja siten määrittää yleensäkin, onko hän erilaisen avustusten ja tukien piirissä. Esimerkiksi jos asiakas tarvitsee siivousapua asuntoonsa, sosiaaliapuna voidaan tarjota rahoitusta siihen, mikäli hänen varallisuusti-

lanteensa on huono. Mutta jos asiakkaalla on varallisuutta, tällöin siivoukseen saatava sosiaaliapua ei ole mahdollista saada. (Sosiaalityöntekijä Pirjettä Sievänen, 3.7.2013.)

Ympäristöterveyden puolelta haastateltavana oli Jyväskylän kaupungin palveluksessa oleva ympäristöterveystarkastaja Heidi Korkeaniemi. Hänellä on muutaman vuoden työkokemus alalta. Hänen toimenkuvaansa kuuluu sekä asunto-osakeyhtiöiden että omakotitalojen terveystarkastukset. ”Ongelma-asumiseen” liittyviä tehtäviä, joissa tarvitaan ympäristöterveystarkastajan tekemää tarkastusta, on vuosittain 10–30 kappaletta. Yhteydenottoja on kuitenkin kohtuullisen runsaasti, mutta suurimmassa osassa voidaan käyttää hyväksi muiden viranomaisten, kuten sosiaali-, pelastus- ja rakennusviranomaisten, toimintavaltuuksia. Toisin sanottuna viranomaisyhteistyötä tehdään kohtuullisen paljon. Yhtenä yhteistyötoimijana on myös kunnan eläinlääkäri, jonka avulla saadaan asiantuntemusta kotieläimiin ja niiden pitoon liittyvissä asioissa.

Mielenterveyspuolelta haastateltavana oli psykiatrian yksikön osastonhoitaja Päivi Huttunen, jolla on laaja-alainen kokemus alan monelta eri osa-alueelta kuten vanhuspsykiatriasta ja kotikuntoutuksesta. Hän on tehnyt töitä niin avo- kuin suljetun osaston puolella. Hänen mukaansa tämänlaisia tapauksia esiintyy noin kymmenen vuodessa. Sitä, kuinka paljon tapauksia jää huomaamatta ja ilmoittamatta, on todella vaikea arvioida. Ilmoituksia psykiatrian puolelle tällaisista tapauksista tulee jonkin verran edunvalvojilta, isännöitsijöiltä ja myös omaisilta. Yleensä siivottomia tapauksia tulee eniten ilmi kotikuntoutuksen puolelta. Kotikuntoutuksessa henkilö on joko itse hakeutunut tai hänet on määrätty psykiatrisen hoidon piiriin. Hoidon alussa asiakkaasta tehdään psykiatrisen arvio, johon kuuluu kotikäynti asiakkaan luona. Siinä selvitetään asiakkaan elämäntilannetta kokonaisuudessaan.

4.1 Esimerkkitapaus 1.

Kerrostalokohteessa asuu yksin iäkäs henkilö, joka on kerännyt omaan asuntoonsa paljon palokuormaa. Kohteessa on useita lemmikkieläimiä sekä selvästi on havaittavissa, että hän ei pysty itse ratkaisemaan ongelmaa. Viranomaiselle ilmoituksen on

tehnyt isännöitsijä, koska hän on saanut taloyhtiössä asuvalta henkilöltä valituksen hajuhaistoista. Palotarkastuksella havaittiin, että kohdeasunnossa ei ollut ollenkaan sähköjä päällä. Kysyttäessä sähköjen puuttumisesta henkilö vastasi sähköjohdoista tulevan elektronista häirintää hänen uniinsa. Henkilön ulkoinen olemus viestitti vahvasti henkilökohtaisen hygienian puuttumisesta ja sen laiminlyönnistä.

Sosiaaliviranomainen

Ensimmäisessä esimerkkitapauksessa kerrostaloasunnossa asui yksin iäkäs kansalainen lemmikkieläintensä kanssa. Lisäksi oli havaittavissa siivottomuutta ja viittauksia mielenterveydenongelmiin. Tällaisessa tapauksessa ensimmäisenä asiana vaikuttaa aikaisemmin mainitsemani, asiakkaan tuttuus, jonka mukaan lähdetään asiaa ratkaisemaan. Oletetaan asiakkaan olevan tässä tapauksessa sosiaaliviranomaiselle täysin tuntematon. Käytännössä seuraavaksi on vaihtoehtona kaksi ratkaisumallia. Ensimmäisessä vaihtoehdossa ollaan yhteydessä Oivakeskukseen (Jyväskylän kaupungin järjestämä palvelukeskus Omaisille, Ikäihmisille, Vammaisille ja Asiakkaille), josta haetaan palvelutarpeen arviointia. Toisena vaihtoehtona on käydä suoraan kotikäynnillä kohteessa ja ottaa yhteyttä asiakkaan omaan lääkäriin ja sitä kautta asia etenee vanhuspsykiatrian puolelle, jonka hoidettavaksi tapaus jää. (Sosiaalityöntekijä Pirjettä Sievänen, haastattelu, 3.7.2013.)

Mikäli todetaan, että vanhus pystyy asumaan vielä kotonaan, eli ei ole tarvetta laitospäivähoitoon, voidaan kohteeseen järjestää siivousapua, johon vaikuttaa vahvasti varallisuus. Jos asiakkaalla on varallisuutta ja jonkin tasoinen mielenterveysongelma, voi jossain tapauksissa olla syytä arvioida, tarvitseeko vanhus apua esimerkiksi raha-asioiden hoidossa. Tällöin on arvioitava asiakkaan kyky hoitaa itse omia raha-asioitaan muun muassa laskujen ja muiden menojen maksaminen (asunnosta puuttui sähkö). Kyseeseen voi tulla raha-asioiden hoidon siirtäminen edunvalvojalle, jolloin perusarkiasioiden hoito helpottuu. Tarvittavaa lisäapua voi myös saada kotihoidon puolelta esimerkiksi kotisairaanhoidajan asiakkaan voinnin seurantakäynteinä tai suoraan kotiin tuotavana ruokapalveluna. (Sosiaalityöntekijä Pirjettä Sievänen, haastattelu, 3.7.2013.)

Jyväskylän kaupungin sosiaalitoimella on tarjota myös hieman konkreettisempaa apua sellaisille henkilöille, joilla on vaikeuksia oman elämänsä hallinnassa. Sosiaalitoimen palveluksessa on töissä esimerkiksi henkilöitä, jotka antavat apua asumisneuvomisena. Heidän työnkuvaansa kuuluu antaa ohjausta ja neuvontaa asumiseen liittyvissä asioissa kuten laskujen maksamisessa ja siivouksessa. He käyvät asiakkaan luona antamassa neuvoja ja ohjausta sekä harjoittelevat yhdessä perinteisiä taloudenhoitoon kuuluvia asioita. (Sosiaalityöntekijä Pirjettä Sievänen, haastattelu, 3.7.2013.)

Lisäksi sosiaalitoimella on olemassa sosiaalisen isännöinnin nimikkeellä oleva palvelu. Tämä palvelu on suunnattu sellaisille henkilöille, jotka ovat saaneet useasti hädän taloyhtiöstä ja joilla on vaikeus saada itselleen asuntoa. Sosiaalisen isännöinnin tarkoituksena on tehdä asiakkaan kanssa palvelusopimus, jotta hän voi hakea esimerkiksi kaupungin vuokra-asuntoa. Palvelusopimus ja -suunnitelma velvoittavat asiakkaan pitämään huolta asunnostaan ja sitä kontrolloidaan asiakaskäyntien muodossa. (Sosiaalityöntekijä Pirjettä Sievänen, haastattelu, 3.7.2013.)

Ympäristöterveysviranomainen

Ensimmäisessä esimerkkitapauksessa ympäristöterveysviranomaista kiinnosti muihin asuntoihin levinnyt hajuhaitta. Tällöin tämä hajuhaitta on yleensä merkki vakavasta terveyshaitasta. Aluksi tietenkin yritetään kohteessa asuvan henkilön kanssa sopia tarkastusaika. Mutta jos tämä ei onnistu millään tavalla, voidaan poliisin avustuksella mennä sisään suorittamaan terveystarkastus. Mikäli tarkastuksella ilmenee terveyshaitta, voi terveystarkastaja velvoittaa kiinteistön haltijan tekemään toimenpiteitä terveyshaitan poistamiseksi tai vähentämiseksi esimerkiksi siivouksen muodossa. Muussa tapauksessa hän voi rajoittaa asunnon käyttöä tai jopa kieltää sen. (Terveystarkastaja Heidi Korkeaniemi, haastattelu, 1.7.2013.)

Toinen asia, johon terveystarkastajan on puututtava tässä tapauksessa, liittyy kotieläinten pitämiseen. Koska asunnossa on kotieläimiä, kunnan eläinlääkäri saattaa olla tällöin tarkastuksella mukana. Hänen tehtäväkseen tulee arvioida asuinympäristön soveltuvuus lemmikkieläimien pidolle ja se, mikä niiden senhetkinen kunto on. Mikäli todetaan, että ympäristö ei sovellu kotieläinten pitoon ja niiden huolenpitoa on laimin-

lyöty, voi eläinlääkäri ottaa kotieläimet pois poliisin avustuksella. (Sosiaalityöntekijä Pirjettä Sievänen, haastattelu, 3.7.2013.)

Mielenterveyspuoli

Kuten sosiaalipuolellakin tilanteen ratkaiseminen riippuu paljon siitä, onko kyseessä jo entuudestaan tuttu asiakas. Oletetaan tässäkin tapauksessa, että asiakas on täysin uusi. Asiakas päätyy perusterveydenhoidon puolelta psykiatrian puolelle M1-lähetteen ansiosta. Lähetteen on mielenterveyslain mukainen tarkkailulähetteen, jossa arvioidaan hänen mielenterveyttään eli sitä, tarvitseeko hän psykiatrista hoitoa kuten lääkitystä. Asiakas tulee joko psykiatrisen päivystys- tai vanhuspsykiatrisentiimin (mikäli yli 65-vuotias) arvioitavaksi. Tiimissä arvioidaan asiakkaan elämäntilanne ja mahdollisen lääkityksen tarve. Arvioinnissa pyritään selvittämään asiakkaan elämää, ja samalla tehdään myös kotikäynti, jotta nähdään, millaisissa oloissa asiakas elää. Jos käynnin yhteydessä ilmenee esimerkkitaapauksen kaltainen asumisen vaikeus, otetaan yhteyttä asianomaisiin viranomaisiin kuten sosiaali-, ympäristöterveys- ja pelastusviranomaisiin. (Osastonhoitaja Päivi Huttunen, haastattelu, 13.6.2013.)

Jos tilanne on niin sanotusti akuutti, esimerkiksi asiakas ei ole nukkunut kahteen viikkoon sähköjen aiheuttamien häiriöiden vuoksi, voidaan asiakas ottaa psykiatriselle osastolle hoitoon siihen asti, kunnes asiat on saatu järjestykseen. Mikäli asiakas otetaan hoitoon, täytyy tästä lähetteen jatkoksi tehdä hoitopäätös sekä hänen tilaansa täytyy seurata säännöllisesti. (Osastonhoitaja Päivi Huttunen, haastattelu, 13.6.2013.)

Toisessa vaihtoehdossa, jos ei ole akuutin hoidon tarvetta, voidaan asiakkaalle tarjota arvion perustella kotikuntoutusta, tällöin asiakas voi olla kotona ja jatkaa normaalia elämää. Kuitenkin hänen luonaan käydään seuraamassa hänen psyykkistä vointiaan ja hänen on myös käytävä kontrollikäynneillä. Tällöin psyykkistä vointia arvioidaan taapamisien aikana. Mikäli kontrollikäynnejä on jäänyt välistä, voidaan esimerkiksi omaisilta kysyä, onko asiakkaan käyttäytymisessä huomattu viime aikoina muutoksia. (Osastonhoitaja Päivi Huttunen, haastattelu, 13.6.2013.)

4.2 Esimerkkitapaus 2.

Omakotitalokohteessa asuu henkilö alaikäisten lastensa kanssa. Omakotitalon pihaympäristössä on paljon jätteenkierrätykselliseksi luokiteltavaa tavaraa ja ympäristö oli muutenkin huonossa kunnossa. Talosta ulkoapäin ei voi todeta, onko rakennus vielä rakenteilla vai jo valmis. Kohteessa on selvästi havaittavissa siivottomuutta ja huoltajaa on syytä epäillä käyttävän päihteitä, koska yleistä palotarkastusta tehtäessä on huomattu, että huoltaja on selvästi päihtynyt.

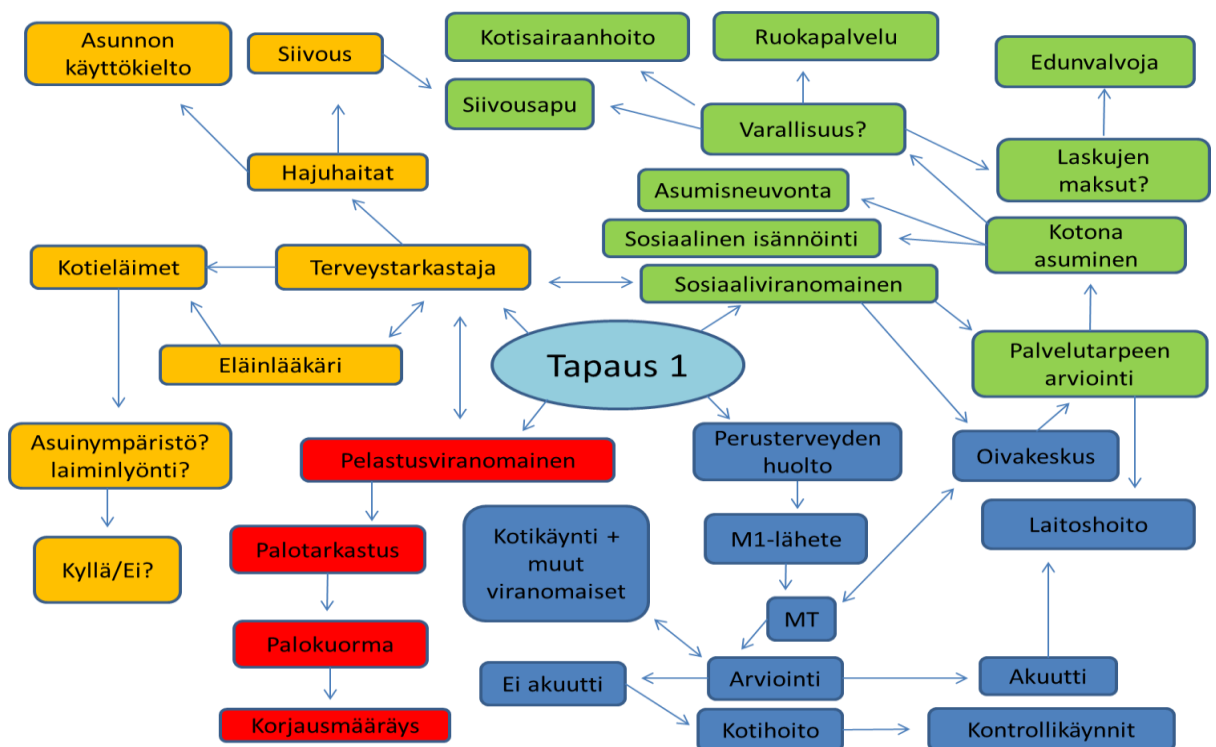
Sosiaaliviranomainen

Tässä esimerkkitapauksessa pelastusviranomaisen tehtävänä on laatia lastensuojeluilmoitus, jonka johdosta Jyväskylän toimintamallin mukaan sosiaaliviranomainen vie sen erilliseen arviointitiimin käsiteltäväksi. Ensimmäiseksi tehdään kotikäynti, jolloin arvioidaan, onko tapaus akuutti vai kiireeton. Tietenkin jos on kyseessä akuuttitapaus, jolloin lasten turvallisuus on uhattuna, voidaan suorittaa välitön kiireellinen huostaanotto. Tätä kuitenkin pyritään välttämään mahdollisimman paljon, koska pääsääntönä on, että lapset olisivat vanhempiensa kanssa mahdollisimman pitkään. Esimerkiksi tässä tapauksessa yksinhuoltajavanhemman ollessa kyseessä vaihtoehtona on sijoittaa lapset toisen vanhemman tai muun lähiverkoston huomaan. (Sosiaalityöntekijä Pirjettä Sievänen, haastattelu, 3.7.2013.)

Kyseessä on huonossa kunnossa tai rakenteilla oleva omakotitalo, jolloin on selvitetävää, onko rakennusta turvallista käyttää ja onko se siten turvallinen kasvuympäristö lapselle. Tarvittaessa rakennuksen turvallisuudesta konsultoidaan Jyväskylän kaupungin rakennusvalvonnan työntekijöitä. Rakennuksen mahdolliset korjaustoimenpiteet on arvioitava ja rakennus on korjattava turvalliseksi käyttää. Tähän on vaikea saada avustusta sosiaalitoimelta, varsinkin jos rakennus on oma, mikä tarkoittaa, että asiakkaalla on halussaan kiinteää omaisuutta. Vuokra-asunnon kanssa on yksinkertaisempaa, rakennuksesta aiheutuva turvallisuusuhka häviää yksinkertaisesti muuttamalla toiseen osoitteeseen. (Sosiaalityöntekijä Pirjettä Sievänen, haastattelu, 3.7.2013.)

4.3 Viranomaisten vaikutusmahdollisuudet miellekarttina

Haastattelujen pohjalta laadin molemmista esimerkkitapauksesta miellekartat, joiden avulla pyrin havainnollistamaan eri viranomaisten vaikutusmahdollisuuksia ja niiden yhteneväisyyksiä. Haastattelujen avulla ei saa kokonaiskuvaa kunnolla hahmotettua. Miellekartasta, jossa on kaikki tarvittavat instituutiot edustettuna, voidaan huomata, kuinka ongelmallisia tilanteita tämän tyyppiset tapaukset ovat ja mitä voidaan viranomaisyhteistyön avulla saada aikaan. Kummassakin esimerkkitapauksessa kaksisuuntaiset nuolet tarkoittavat yhteistyötä eri viranomaisten kesken esimerkiksi ensimmäisessä tapauksessa terveystarkastaja tekee yhteistyötä enimmäkseen sosiaali- ja pelastusviranomaisen sekä kunnan eläinlääkärin kanssa. Yksisuuntaisilla nuolilla pyritään havainnollistamaan syy- ja seuraussuhteita ja vaikutusmahdollisuuksia.

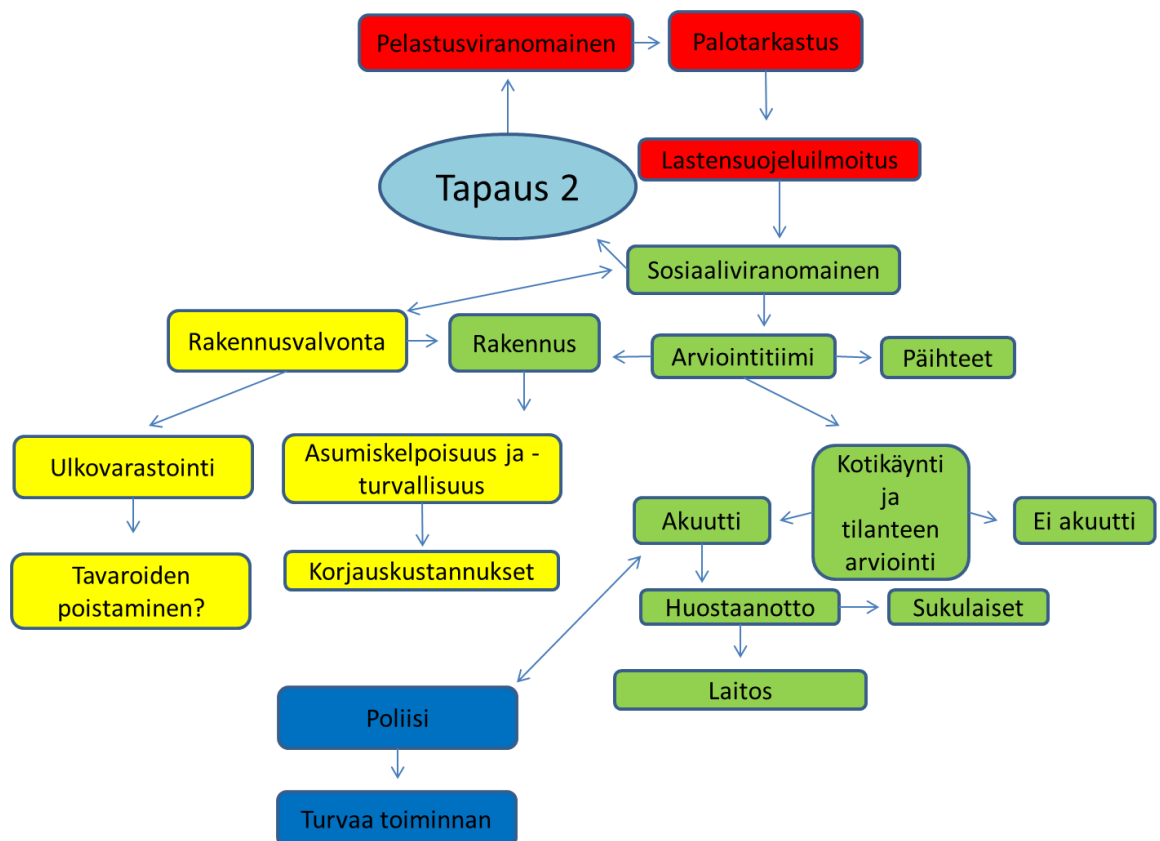

Kuvio 4. Tapaus 1

Kuvio 4 on ensimmäisen esimerkkitapauksen miellekartta, josta huomataan, että viranomaisyhteistyötä on tehtävä paljon. Poliisilla on tarkastuksen turvallisuuden ja tar-

kastuksen kohdeasuntoon sisään pääsemisen kanssa oma roolinsa. Rajasin sen tässä tapauksessa tilan puutteen vuoksi pois, koska muilla viranomaisilla on merkittävämpi osa tämän tapauksessa. Oleellisimpia asioita, joihin tämän tyyppisissä tapauksissa palotarkastuksella täytyy kiinnittää huomiota, ovat asunnon yleinen siisteys, asiakkaan terveydellinen tila ja kotieläinten kunto.

Toisessa tapauksessa yhteistyötoimijoina ovat pelastus- ja sosiaaliviranomainen, poliisi ja rakennusvalvonta, kuten kuvioista 5 voi todeta. Tämän tapauksen selvittämisessä on tärkeintä sosiaaliviranomaiselle laadittava lastensuojeluilmoitus, jonka johdosta sosiaaliviranomaisten arviointitiimi tekee päätöksen mahdollisista toimenpiteistä. Arviointitiimin apuna voi olla muita viranomaisia kuten rakennusvalvontaviranomainen, jonka tehtävänä on arvioida rakennuksen käyttöturvallisuutta. Poliisin roolina on mahdollistaa sosiaaliviranomaisen turvallinen tehtävän suorittaminen lastensuojeluilmoituksen johdosta.

Kuvio 5. Tapaus 2

5 POHDINTA

Kun aloin analysoida saamiani kyselyvastauksia, alkuoletuksenani oli, että siellä missä palokuolemia on kaikista eniten, siellä täytyy olla myös eniten ”ongelma-asumistapauksia”. Kuitenkin saamieni vastauksien mukaan ”ongelma-asumiseen” liittyvät tapaukset ovat pitkälti lukumääräisesti siellä, missä ihmisiä asuu eniten eli suurissa kaupungeissa. Kertooko tämä siitä, että harvaan asutuilla alueilla on kaikki hyvin? Vai kertooko se siitä, että tapauksia on todella vaikea havaita pelastustoimen resurssien ollessa pieniä ja isoilla paikkakunnilla kyseiseen asiaan voidaan panostaa toisenlaisella volyyymilla?

Mitä antaa sitten neuvoksi harvaan asutuille alueille? Kannattaisiko antaa koulutusta ja tehdä entistä enemmän yhteistyötä sellaisien toimijoiden kanssa, jotka käyvät ihmisten kotona kuten nuohoojat ja kotihoidon palveluksessa työskentelevät henkilöt? Yksi arvokkaista yhteistyökumppaneista ovat mielestäni ensihoitotyötä tekevät ihmiset. He käyvät myös ihmisten kotona ja näkevät työssään kaikenlaista, josta ilmoittaminen olisi varmasti aiheellista. Yhteistyön tekeminen ei olisi vaikeaa, sillä monessa pelastuslaitoksessa pelastus- ja ensihoitopuolen työntekijöiden työtilat ovat saman katon alla.

Tapausten julkituloa ei varmasti paranna nyt pelastuslaitosten käyttöönottama oma-valvonta palotarkastuksien suorittaminen. Omavalvonnan idea on se, että asukas itse tekee kiinteistössään palotarkastuksen ja lähettää pelastuslaitokselle takaisin täytetyn palotarkastuslomakkeen, jossa vakuuttaa tietojen olevan totta. Mikäli palautuneessa lomakkeessa ei ole mitään huomauttamista, pelastuslaitos kuittaa palotarkastuksen tehdyksi. Kysymys kuuluu: kuinka moni asukas täyttää lomakkeen rehellisesti oikein? Monta ”ongelma-asumiseen” liittyvää kiinteistöä on jäänyt ilman lisäkontrollia, koska lomake näyttää kiinteistön olevan paloturvallisessa kunnossa? Pääsääntöisesti suomalaiset ovat rehellistä kansaa, mutta jos joku ei halua, että viranomaiset tulevat käymään hänen kotonaan, hän varmasti täyttää lomakkeen siten, ettei se erotu muiden täytettyjen ja palautuneiden lomakkeiden joukosta.

Pelastuslaitokset haluavat yhä enemmän panostaa tulevaisuudessa valvontasuunnitelmien mukaisiin riskikohteisiin kuin omakotitaloihin, koska pelastuslaitoksien resurssit ovat entistä tiukemmat ja niitä halutaan kohdentaa mahdollisimman tehokkaasti ja taloudellisesti. Tämä käytäntö tarkoittaa sitä, että fyysisten palotarkastuksien määrä tippuu pientalojen osalta entistä pienemmäksi. Omavalvonnan avulla saadaan varmasti kattavampi otos alueen pientalojen paloturvallisuudesta verrattuna entiseen toimintamalliin, jossa vuoron palomiehet kiersivät tarkastettavalla alueella ovelta ovelle tekemässä palotarkastuksia. Siihen voidaan luottaa, että mikäli se omakotitalo, jossa palomies kävi tekemässä palotarkastuksen, olisi ollut ”ongelma-asunto”, olisi siitä varmasti tullut ilmoitus tarvittavalle viranomaiselle. Kuten aiemmin totesin, nyt on luotettava ihmisten kykyyn täyttää omavalvontalomake rehellisesti.

Onnettomuuksien ehkäisyn- ja operatiivisen puolen välisessä yhteistyössä ja viestinkulussa on monessa paikassa varmasti parantamista. Esimerkiksi viikonloppuna rakennuksessa on ollut rakennuspalovaara ja sisällä on paljon palokuormaa ja asukas ei täysin ole kunnossa. Paikalla on käynyt pelastusyksikkö toteamassa tilanteen ja ei ole ymmärtänyt ilmoittaa tapahtumasta palotarkastajalle tai muulle asiaankuuluvalla viranomaiselle. Voi olla että muutaman viikon tai päivän päästä on jälleen uusi samanlainen tilanne, mutta tilastoihin merkitään yksi palokuolija lisää. Herää kysymys kuka tästä tapauksesta on vastuussa. Onko operatiivisen puolen henkilöstöllä, jotka menevät kohteeseen silloin kun on jo tosi kyseessä, tietoja ja taitoja siihen miten pitäisi toimia, mikäli tämänkaltainen onnettomuuden alku on kyseessä.

Tämän asian hoitamiseen tarvittaisiin jonkinlainen vakiintunut käytäntö, tai paremmin sanottuna ilmoitusjärjestelmä. Järjestelmän avulla saataisiin tämän kaltaiset rakennuspalovaarat haltuun organisoidusti ja niihin päästäisiin samalla puuttumaan. Samaa järjestelmää voisivat käyttää myös ensihoidon työntekijät, mikäli he huomaavat työssään sellaisia seikkoja, jotka herättäisivät kiinnostusta esimerkiksi palotarkastajassa. Tämän tyyllisen järjestelmän voisi helposti myös jalkauttaa isännöitsijöiden ja muiden toimijoiden pariin, jotka eivät ole viranomaisia.

5.1 Tulevaisuus?

Sisäasianministeriön laatiman sisäisen turvallisuuden ohjelman mukaan arjen turvallisuuden haasteina pidetään muun muassa syrjäytymisten ehkäisyä ja asumisen sekä kodin lähiympäristön turvallisuuden lisäämistä. Syrjäytymiseen yleensä liitetään runsas alkoholin käyttö, huono-osaisuus ja taloudelliset ongelmat. Alkoholisoituneella ihmisellä on ohjelman mukaan suuri todennäköisyys joutua erilaisiin onnettomuuksiin ja väkivallan tekijäksi tai kohteeksi. Suomalaisen väkivallan erityispiirre on, että se liittyy kiinteästi syrjäytymiseen. Tyypillinen henkirikoksen tekijä on syrjäytynyt, työtön ja päihteiden väärinkäyttäjä. (Sisäasiainministeriö.)

Mielestäni kyseinen profiili näyttää myös läheisesti tavallisimman palokuolijan perustyybiltä. Esa Kokki on tilastoinnin avulla määrittänyt perinteisen tulipalon uhrin olevan yksinasuva iäkäs mies. Uhri on lisäksi usein eronnut, pienituloisen ja sosiaaliselta asemaltaan työntekijä. Uhri ei yleensä reagoi tulipaloon, koska hänen toimintakyky on alentunut alkoholin vaikutuksesta tai muusta syystä. Siis selvästi syrjäytymisellä ja palokuolemilla on yhteys sekä siihen myös valtioneuvostolla on haluttu tulevaisuudessa muutoksia. (Kokki. 2013. s 11-12.)

Sisäisen turvallisuuden ohjelman mukaan suomalaisten kotona ja sen lähiympäristössä tapahtuu paljon onnettomuuksia ja tapaturmia. Iäkkäiden kotona asuvien kansalaisten määrä kasvaa nopeasti, ja se viittaa myös kotitapaturmien lisääntymiseen tulevaisuudessa. Palokuolevien osalta voisi myös täten olettaa tulevaisuudessa iän nousua. Ohjelman mukaan turvallisuuteen ja myös turvallisuuden tunteeseen vaikuttaa lähiympäristön yleinen siisteys ja viihtyvyys. (Sisäasiainministeriö.)

Näistä seikoista päätellen tulevaisuudessa pitäisi panostaa enenevässä määrin iäkkäiden ja syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kansalaisten auttamiseen viranomaisten välisellä yhteistyöllä. Sosiaaliviranomaisten ja terveydenhoitupuolen työntekijöillä on mielestäni avainasema ”ongelma-asumiseen” liittyvien tapauksien ennaltaehkäisevässä työssä. Siinä kohdassa kun pelastusviranomaisen alkaa hoitaa asiaa, on jo ajaututtu tilanteeseen, että on käytettävä mahdollisesti pakkotoimia ja laajaa viranomaisyhteistyötä. Varsinkin jos operatiivisen puolen henkilöstö on sekaantunut asiaan, on jotakin

mennyt pahasti vikaan. Onnettomuuksien ehkäisyn puolen pelastusviranomaisen tehtävänä on ainoastaan näissä tilanteissa antaa asiantuntija-apua palokuorman määrittämisessä tai turvallisen poistumisen arvioinnissa.

Mikäli ”ongelma-asumiseen” liittyviä palo- tai yhteistarkastuksia tulee tulevaisuudessa eteen, omalla käytöksellä voi olla suuri merkitys tilanteen hoitamisessa. Nfpa:n julkaisemassa internet-artikkelissa on hyviä neuvoja siihen, kuinka käsitellä hamstraukseen taipuvaisia henkilöitä ja kuinka tuoda asioita julki ensimmäisellä tapaamiskerralla. Käsikirjan, *The Hoarding Handbook: A Guide for Human Service Professionals*, mukaan pääasia on käyttää asiallista ja kunnioittavaa kieltä sekä käyttäytyä hyvin ja korrektisti. Esimerkiksi tapaamisen yhteydessä ei saa ihmetellä ääneen sotkun tai tavaran määrää. Asiakkaalle puhumisessa täytyy välttää negatiivisilta kuulostavia ilmaisuja, koska se mikä näyttää meidän silmiimme roskalta tai turhalta, voi olla asiakkaalle yksi maailman tärkeimmistä asioista. (Nfpa.)

Tapaamisella on keskityttävä turvallisuuteen liittyviin asioihin kuten uuneihin, lämmönlähteisiin, tukkeutuneisiin poistumisreitteihin, palovaroittimiin ja rikkinäisiin sähkölaitteisiin. Toisin sanottuna tarkastuksessa kannattaa kiinnittää huomioita siihen, että ainakin nämä asiat saataisiin kuntoon. Sen sijaan että ehdotetaan välittömästi suursiivousta, pyritään saamaan nämä pienet riskit hyväksyttävälle tasolle. Lisäksi tarkastuksella on osattava kertoa ja perustella miksi kyseiset seikat on saatava kuntoon sekä miksi tavaran paljoudesta tai sotkuisuudesta on päästävä eroon. Perusteluissa kannattaa nojata asukkaan turvallisuuteen liittyviin asioihin enemmän kuin pelkkään lakitekstiin. (Nfpa.)

5.2 Oma oppiminen

”Ongelma-asumiseen” liittyvissä tapauksissa pelastusviranomaisen rooli on kapea ja muiden viranomaisten toimintakenttä on laajempi. Eri viranomaiset pystyvät vaikuttamaan samaan asiaan monelta eri kannalta kuten tekemistäni kuvioista pystyy päättelämään. Se, että toinen viranomainen määrää jonkin asian tehtäväksi, voi monesti tar-

koittaa sitä, että tarvitaan toinen viranomainen mahdollistamaan tämän määräyksen toteuttaminen.

Tämä opinnäytetyö on minulle ensimmäinen ja sen tekeminen on ollut välillä vaikeaa suuren aineiston vuoksi. Aiheen rajaamisessa on ollut jonkin verran vaikeuksia, mutta olen kohtuullisen tyytyväinen tekemääni tuotokseen. Opinnäytetyön kirjoittaminen itsessään oli kohtuullisen nopeaa, kunhan sai järjestettyä siihen tarpeeksi aikaa ja ennen kaikkea motivaatiota. Hyödyllisiä asioita tulevaisuuden kannalta ovat ehdottomasti muiden viranomaisten lakipohjan hallitsemisen lisäksi pelastuslaitoksien kyselyjen vastaukset. Tosin yksi opinnäytetyötä jarruttavista asioista oli pelastuslaitoksien kohtuullisen laiska vastaaminen. Ensimmäisen kerran lähetin kyselyn kesän alussa ja viimeisin kerran syksyn alussa, joten se hieman jarrutti opinnäytetyön valmistumista tavoite aikaan eli joulukuuhun 2013. Mutta toisaalta vastauksista tuli ilmi mielenkiintoisia asioita, kuten sellaisien uusien yhteistyökumppanien löytyminen, joita en ollut aikaisemmin ymmärtänyt miettiäkään.

Ilmaisin aiemmin muiden viranomaisten ja toimijoiden koulutuksen ja ilmoittamiskäytäntöjen kehittämisen tarpeen ”ongelma-asumisen” tilanteissa. Käsittääkseni ilmoittamiskäytännöistä on tulevaisuudessa valmistumassa opinnäytetyö, joka tuo alalle varmasti lisäarvoa. Lisätutkimukseksi suosittelisin täten koulutuspaketin luomista tämän tyyppisten tapausten varalle. Koulutuspaketissa olisi hyvä käydä läpi kaikki ne asiat, jotka pelastusviranomaista kiinnostavat näissä tapauksissa. Erityisen hyvänä asiana olisi havainnollistaa esimerkkitapausten ja valokuvien avulla sellaisista tapauksista, joista haluaisimme lisätietoa. Samaan koulutukseen tulisi yhdistää pelastuslaitoksen ilmoituskäytännöt, jotta tieto saataisiin tehokkaammin pelastuslaitoksen tietoon.

LÄHTEET

Eläinsuojelulaki 4.4.1996/247.

Hallintolaki 6.6.2003/434.

Kokki, E. 2013. Palokuolemataulukot 2007-2012. www-dokumentti.
http://www.pelastusopisto.fi/download/44769_D2_2013.pdf. 2.1.2014

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 28.12.2012/980.

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Maankäyttö- ja rakennuslaki 5.2.1999/132.

Mielenterveyslaki 14.12.1990/1116.

Nfpa. www.dokumentti. <http://www.nfpa.org/newsandpublications/nfpa-journal/2012/january-february-2012/features/the-dangers-of-too-much-stuff>. 6.1.2014

Pelastuslaki 29.4.2011/379.

Perustuslaki 11.6.1999/731.

Poliisilaki 2011/827.

Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41.

Sisäasiainministeriö. 2012. Turvallisempi huomina – Sisäisen turvallisuuden ohjelma.www-dokumentti.

http://www.intermin.fi/download/34893_262012_STO_III_fi.pdf?1e94b949a3b4d088
2.1.2014

Terveydenhuoltolaki 30.12.2010/1326.

Terveydensuojelulaki 19.8.1994/763.

Ulkasakkolaki 14.12.1990/1113.